

Koncept deželne jezikovne politike za slovenščino: teoretska izhodišča, cilji, področja ukrepanja in institucionalni okvir

1 Uvod

Nobena skupnost govorcev¹ se ne more razvijati brez ustrezne jezikovne politike – ta aksiom je še posebej aktualen za manjšinske skupnosti oz. skupnosti, ki so kakorkoli jezikovno ranljive.

S terminom *jezikovna politika* mislimo na strategije in prakse, ki jih načrtujeta in implementirata tako skupnost govorcev kot tudi strokovno-institucionalni organi države ali lokalnih samouprav.

Cilj jezikovne politike je razvoj jezika vsaj do stopnje (parametrov), ki zagotavlja dolgoročno rabo danega jezika znotraj neke skupnosti oz. na nekem območju kot primarnega koda v čim širšem spektru sporazumevalnih okoliščin – temu preprosto pravimo »preživetje jezika«.

Ob pomanjkanju ustreznih strategij, mehanizmov in namenskih institucionalnih organov na področju jezikovne politike za slovenščino v Furlaniji – Julijski krajini (v nadaljevanju: FJK) je organizacijski odbor Tretje deželne konference o varstvu slovenske jezikovne manjšine (v nadaljevanju tudi: tretja deželna konferenca) poveril Slovenskemu raziskovalnemu inštitutu (SLORI) nalogo, da izdela koncept deželne jezikovne politike, ki naj omogoča učinkovito načrtovanje in uresničevanje ukrepov za utrditev položaja slovenskega jezika v tem družbenem okolju.

Za doseganje tega cilja bomo avtorji pričujočega prispevka izhajali iz:

- teoretskih izhodišč, namenov in ciljev jezikovne politike, ki jih uvaja strokovna literatura;
- pregleda jezikovnopolitičnih praks v drugih evropskih večjezičnih kontekstih, zlasti tam, kjer so prisotni manjšinski ali regionalni jeziki;
- analize stanja in potreb skupnosti govorcev slovenščine v FJK;
- analize trenutnega pravno-institucionalnega okvira za zaščito in promocijo slovenskega jezika kot podlage za katerikoli spremembo ali nadgradnjo.

V nadaljevanju prispevka bomo najprej prikazali temeljna izhodišča in cilje jezikovne politike, ki nam bodo naposled v pomoč pri oblikovanju predlaganega modela.

2 Kaj je jezikovna politika

Definicij pojma jezikovna politika je v strokovni literaturi nešteto. Na splošno so si strokovnjaki edini, da gre za ideje, principe, strategije, načrte in prakse, katerih cilj je doseganje sprememb na področju percepcije in rabe nekega jezika (Kaplan in Baldauf 1997; Combs in Penfield 2012). O jezikovni politiki govorimo v kontekstu vseh – tudi večinskih ali dominantnih – skupnosti: v ta okvir vključujemo na primer zakone o javni rabi nacionalnega jezika, ki so jih sprejele nekatere države, kot sta Francija in Slovenija.² Posebej pa je jezikovna politika za sociolingvistiko zanimiva takrat, ko so njen predmet manjšinski ali drugače ranljivi, celo ogroženi jeziki – samo ustrezna jezikovna politika lahko namreč zagotavlja dolgoročno večjezičnost, kar nadalje pozitivno vpliva na družbeno kohezijo ter na razvoj in konkurenčnost (decentraliziranih) regij.

¹ V tem prispevku so izrazi, zapisani v slovnični obliki moškega spola, uporabljeni kot nevtralni za vse spole.

² Prim.: Loi n 94-665 du 4 août 1994 (<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000005616341/>) in Resolucijo o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 (<http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO123>), oboje nazadnje obiskano 18. 9. 2021.

Nekateri avtorji opozarjajo, da se v kontekst jezikovnih politik vključujejo tudi negativne strategije in prakse, ki temeljijo na marginalizaciji in izključevanju – cilja takih politik sta lahko izničenje jezika in asimilacija ali celo likvidacija pripadnikov in pripadnic jezikovne skupnosti (Tollefson 1991); v manj ekstremnih primerih gre za ideološko vzpostavljanje primata ene jezikovne zvrsti nad drugo. V nadaljevanju bomo jezikovno politiko obravnavali kot izrazito inkluzivno strategijo, ki predvideva načrtovanje nediskriminatornih praks in si za cilj postavlja razvoj vseh idiomov slovenščine kot manjšinskega jezika v večjezičnem in večkulturnem kontekstu Avtonomne dežele FJK. Eno od ključnih izhodišč tega prispevka je namreč jezikovni pluralizem kot sestavni del družbene pluralnosti in konkurenčnosti (Gazzola 2010).

Prvi, temeljni cilj vsake (pozitivne, inkluzivne) jezikovne politike je zagotoviti ohranjanje oz. »preživetje«
ogroženih jezikov.³ Na ogroženost jezikov vplivajo nekateri družbeni, politični in kulturni dejavniki, med katerimi velja izpostaviti število in starost govorcev, njihovo razpršenost/strnjenost na nekem območju, družbeni, politični in ekonomski položaj, izobrazbo, medgeneracijski prenos jezika, pridobivanje novih govorcev, opis jezika, dostop do jezikovnih virov itd. Lahko torej rečemo, da jezikovna politika v prvi fazi ne vpliva neposredno na jezik, ampak na okolje in okoliščine, v katerih se jezik uporablja.

Drugi cilj jezikovne politike je preprečiti, da bi se neka jezikovna skupnost približala meji ogroženosti. Za doseganje tega cilja moramo vplivati na znane in predvsem na manj znane dejavnike, ki lahko negativno pogojujejo razvoj jezika. Med njimi velja omeniti pogosto nezaznano neravnovesje med centrifugalnimi in centripetalnimi silami, ki lahko vodijo v izrazito globalizacijo in posledično asimilacijo oz. odtujenost govorcev od lastnega jezika ali v izrazito regionalizacijo in posledični jezikovni separatizem ali secesionizem, ki je v primeru manjših in manjšinskih skupnosti po navadi razdiralen, kot bomo videli v nadaljevanju. Drugi dejavniki so povezani z medgeneracijskim prenosom jezika, učinkovito izpostavljenostjo različnim sporazumevalnim praksam, dosledno rabo jezika v vseh sporazumevalnih okoliščinah, didaktiko jezika, širjenjem jezika med negovorci, terminološko standardizacijo in statusom jezika na naselitvenem območju skupnosti.

2

Jezikovna politika je učinkovita, če se postavi in vzpostavi na strokovnih temeljih, implementira pa na podlagi soglasja širše skupnosti. Uspešnejša je, če se vzpostavi v zgodnejših fazah jezikovnega pešanja (folklorizacije jezika, opuščanja, asimilacije itd.), saj je siceršnja alternativna rešitev, tj. jezikovna revitalizacija že ogroženih ali celo opuščenih idiomov, bistveno zahtevnejši, držaji in bolj tvegan proces (Combs in Penfield 2012).

Pri zasnovi in implementaciji jezikovne politike je treba upoštevati tudi nekatera nova dejstva, ki so prišla na dan na prehodu iz 20. v 21. stoletje, in to predvsem v razvitih državah, kjer imajo že vzpostavljene mehanizme za zaščito jezikovnih manjšin. Raziskave so na primer pokazale, da (zakonsko določena) pravica do rabe jezika ni zadosten porok za njegovo dejansko rabo – z drugimi besedami: govorniki jezik dejansko uporabljamo, če zaznamo, da je to iz kakršnikoli razlogov nujno, ne pa zgolj dovoljeno. Zakoni in drugi akti se morajo torej spremeniti in dopolniti v smislu ne le zagotavljanja možnosti rabe manjšinskega jezika, ampak zahteve po rabi (Panzeri 2016). Druge raziskave so pokazale, da družbeno okolje in jezikovna krajina nista več le fizični prostor, kjer govorniki ali potencialni govorniki prihajamo v stik z jezikom, ampak predvsem virtualni/spletni prostor, v katerem se vse pogosteje izobražujemo, družimo, zaposlujemo, oskrbujemo s hrano in drugim blagom, zabavamo itd. (Grgič 2019). Jezikovnopolitični ukrepi morajo posegati tudi v virtualne in spletne svetove oz. se nanje pravzaprav osredotočati.⁴ Tretji sklop sodobnih raziskav na področju jezikovne politike je pokazal na omejeno učinkovitost učenja manjšinskega jezika

³ Merila in kriterije za določanje ogroženosti jezikov je predstavil Unesco; prim. Grgič 2016 in Moseley 2012.

⁴ Kot eno od ključnih področij zagotavljanja jezikovnih pravic so bili že po drugi svetovni vojni evidentirani stiki med državljani/občani in javno upravo – zagotavljanje možnosti teh stikov v manjšinskem/ranljivem jeziku je bil eden od temeljev učinkovitih povojnih jezikovnih politik (Panzeri 2016; Vidau 2017). Prav tam, kjer so bile te politike implementirane, se danes kaže potreba po njihovem preseganju, dopolnjevanju in nadgrajevanju (Sorolla in Flors-Mas 2020). Stik z javno upravo je vse manj fizičen in osebni; vse pogosteje poteka prek spletnih platform in s pomočjo virtualnih asistentov. Zaposlovanje na primer dvojezičnega osebja na tako imenovanih okencih, namenjenih govornikom manjšinskega jezika, torej še zdaleč ni več dovolj – ob zagotavljanju fizičnega stika z visoko usposobljenim osebjem je treba čim prej poskrbeti tudi za ustrezne tehnološke rešitve v manjšinskem jeziku, ki bodo omogočale rabo tega jezika v digitalnem okolju in pri poslovanju na daljavo.

zgolj v didaktično strukturiranih okoljih (v šolah, na tečajih, univerzah itd.). Po mnenju nekaterih strokovnjakov (Hickey 2001) lahko govorniki v takih okoliščinah usvojimo le del jezikovnih in sporazumevalnih spretnosti in veščin, ki jih potrebujemo za suvereno rabo jezika v kompleksnih praksah in interakcijah v sodobnem svetu. Doseganje visoke sporazumevalne zmožnosti, ki je eden od ključnih dejavnikov za dejansko rabo jezika, je mogoče le ob stalni izpostavljenosti različnim rabam in posledičnem spontanem usvajanju jezika. Če ta dejavnik umanjka, se zgolj šolanje v manjšinskem jeziku ne more zoperstaviti šibitvi, folklorizaciji in asimilaciji, kot smo domnevali še v drugi polovici 20. stoletja.

3 Analiza stanja in potreb govorcev slovenščine v Italiji

O stanju in potrebah govorcev slovenskega jezika v Italiji⁵ je bilo opravljenih že veliko relevantnih raziskav (Grgič 2016; Jagodic et al. 2017 in druge). Slovenščina v Italiji izkazuje danes sicer visoko stopnjo vitalnosti, predvsem če jo primerjamo z drugimi manjšinskimi jeziki v Evropi. Delno in počasi se izboljšuje stanje na področju statusa jezika, v zadnjih 30 letih pa so bili opazni pozitivni premiki na ravni percipiranega prestiža jezika – tudi med pripadniki in pripadnicami večinske skupnosti. Ob upoštevanju števila govorcev in drugih sociolingvističnih značilnosti slovenščine v Italiji (ki je, po razvrščanju manjšinskih jezikov, nacionalni manjšinski čezmejni jezik s srednje visoko stopnjo zaščite) opozarjamo, da so lahko take primerjave delno zavajajoče, saj so izhodišča slovenske skupnosti v Italiji bistveno ugodnejša kot izhodišča regionalnih jezikov (npr. furlanščine) ali manjših čezmejnih skupnosti (npr. nemško govoreče skupnosti v FJK).

Še kompleksnejše je stanje na področju (socio)lingvistične strukture jezika in njegove rabe. Število govorcev še vedno upada – delno zaradi negativnih demografskih trendov, delno pa tudi zaradi asimilacijskih procesov in neučinkovitih ukrepov na področju pridobivanja novih govorcev (Jagodic et al. 2017). Prav tako upada sporazumevalna zmožnost, ki jo pojmuje kot sposobnost govorcev, da jezik suvereno uporabljajo v vseh sporazumevalnih okoliščinah, tudi takrat, ko se ne morejo zatekati h kompenzacijskim strategijam (Grgič 2019).⁶ Upad sporazumevalne zmožnosti lahko privede do opuščanja manjšinskega jezika oz. do (samo)izolacije in (samo)marginalizacije govorcev v odnosu do danega jezikovnega kontinuuma, kar vodi v začaran krog vedno bolj omejene jezikovne izpostavljenosti in s tem vedno bolj ranljive sporazumevalne zmožnosti (Schmid 2007).

Poseben problem predstavljajo pojavi jezikovnega separatizma in secesionizma,⁷ ki se že uveljavljajo na Videmskem, raziskave pa kažejo, da so zanje dani nekateri predpogoji tudi na Tržaškem in Goriškem (Jagodic et al. 2017). Jezikovni separatizem in secesionizem sicer nista sama po sebi problematična: njun končni rezultat je odvisen od družbenih, političnih in tudi jezikovnih dejavnikov. Eden ključnih dejavnikov je na primer število govorcev: da se jezik polno razvija, potrebujemo (poleg ostalega) tudi ustrezno razvejano družbeno mrežo (Grgič 2019; Sorolla in Flors-Mas 2020); če torej »nov« jezik ne razpolaga z dovolj obsežnim bazenom govorcev, je zelo verjetno, da se brez zaledja svojega jezikovnega kontinuuma ne bo ohranil. Ko število aktivnih govorcev (torej tistih, ki idiom uporabljajo redno za različne potrebe vsakdanjega sporazumevanja v različnih okoliščinah) pade pod kritično mejo 1.000 enot, lahko govorimo le še o oživljanju jezika; če se starostna krivulja teh 1.000 govorcev približuje upokojitveni starosti (pribl. 65 let), lahko rečemo, da je ohranjanje idioma na danem območju že srednjeročno resno ogroženo (Moseley 2012).

⁵ Termin »govorniki slovenskega jezika v Italiji« uporabljamo kot nevtralnega za označevanje vseh ljudi, ki na različnih ravneh uporabljajo različne idiome slovenskega jezika na območju naselitve slovenske manjšine v Italiji; pojem zajema torej tudi govorce slovenščine kot drugega/tujega jezika in tiste pripadnike in pripadnice manjšinske skupnosti, ki svoj jezik uporabljajo le občasno oz. v določenih (omejenih) okoliščinah.

⁶ Med najbolj tipičnimi kompenzacijskimi strategijami je hibridizacija, to je raba italijanskih leksemov namesto slovenskih. Hibridizacija je lahko pragmatična, ko želijo govorniki popestriti sporazumevanje in ga s tem narediti učinkovitejšega, ali kompenzacijska, ko morajo uporabljati lekseme dominantnega jezika, ker drugih ne poznajo; najpogosteje se obe vrsti kompenzacije prepletata.

⁷ Govorniki, ki so izpostavljeni izključno ali pretežno lokalnim variantam, lahko v določenih družbenopolitičnih okoliščinah razvijejo percepcijo unikatnosti jezikovnih pojavov, ki jih poznajo, in začenejajo svoje narečje dojemati kot samostojen jezik zunaj siceršnjega jezikovnega kontinuuma. Raba narečja v okoljih in praksah, v katerih so tradicionalno prisotne druge zvrsti (npr. v medijih, šoli, uradni toponomastiki, javni upravi itd.), lahko take dinamike le še spodbuja.

Jezikovne politike, ki so vplivale na status, položaj in strukturo slovenščine v Italiji, so bile zasnovane takoj po drugi svetovni vojni, kar pomeni, da še danes odgovarjajo predvsem na potrebe tedanje družbe. V mnogih primerih je šlo celo za ukrepe, ki so bili že ob sprejetju zastareli in na različnih ravneh neuspešni, večkrat tudi negospodarni – terjali so veliko finančnih, političnih in drugih naporov, njihov učinek pa je bil minimalen. Nekateri ukrepi so bili izrazito ideološki in nestrokovni, drugi pa kratkoročni oz. kratkovidni – eni in drugi so se na srednji in dolgi rok izkazali za kontraproduktivne. Na izzive jezikovne diglosije⁸ sta na primer tržaška in goriška skupnost po drugi svetovni vojni odgovorili s promocijo knjižnega jezika; skupnosti v videmski pokrajini pa so na primerljive izzive odgovorile s promocijo narečja. Obe politiki sta bili, sicer na drugačnih ravneh, vsaj delno neuspešni.

To nas postavlja pred dejstvo, da bi bilo treba ponovno premisliti jezikovno politiko slovenske skupnosti v Italiji **z vsebinskega vidika** – torej z vidika ukrepov in aktivnosti, ki bi omogočile ohranjanje slovenskega jezika v Italiji in njegov razvoj.

Morda lahko vsaj del težav z »vsebinsko« zasnovo jezikovnih politik pripišemo odsotnosti nekega **institucionalnega okvira**, ki bi skupnost prisilil h globljemu premisleku o jezikovnem vprašanju in morebitnih jezikovnih politikah. Treba je namreč poudariti, da slovenska skupnost v Italiji vse do vzpostavitve Centralnega urada za slovenski jezik pri Avtonomni deželi FJK (v nadaljevanju: Centralni urad za slovenski jezik) ni imela institucionalne infrastrukture, v katero bi uokvirila jezikovno vprašanje. Centralni urad za slovenski jezik tako predstavlja prvi poskus sistematičnega urejanja jezikovnih vprašanj na poselitvenem območju manjšine, čeprav je njegova dejavnost omejena na prevajanje, lektoriranje in tolmačenje besedil v javni upravi in na financiranje oz. koordiniranje teh dejavnosti.

Ob tem velja omeniti, da na področju nujenja jezikovnih storitev civilni družbi deluje že nekaj let tudi strokovna skupina SLORIjezik. Skupina je nastala leta 2019 v okviru Slovenskega raziskovalnega inštituta (SLORI), ponuja pa vrsto storitev na področju izobraževanja, svetovanja, lektoriranja, promocije in druge oblike jezikovne podpore skupnosti. Jezikovna podpora je namenjena zainteresiranim organizacijam, društvom, šolam, podjetjem, skupinam in posameznikom pri njihovih prizadevanjih za razvoj slovenskega jezika. Skupina nudi tudi strokovno svetovanje pri načrtovanju jezikovnih strategij, nima pa za sabo ustreznega institucionalnega zaledja, saj je rezultat prizadevanja ene same strokovno-raziskovalne organizacije.

Vprašanje jezikovne politike pri slovenski skupnosti je torej vprašanje z dvema obrazoma – vsebinskim in institucionalnim.

4 Jezikovne politike kot sredstvo ohranjanja jezikovnih manjšin

Strategije in prakse jezikovnih politik so lahko *implicitne* (sprotne, kratkoročne, nenapisane, pogosto nestrokovne, neuzakonjene itd. – te so značilne predvsem na individualni ravni in ravni »od spodaj navzgor«) ali *eksplicitne* (načrtovane, dolgoročne, napisane, strokovne, uzakonjene itd. – te so značilne za skupnostni pristop s pripravo strokovno zasnovanega temeljnega načrta, sprejetjem strategije na ravni odločevalcev znotraj in zunaj skupnosti ter delovanjem na podlagi širokega soglasja pri implementaciji posameznih praks ob podpori in koordinaciji namenskih organov).

Ta dva pristopa si lahko predstavljamo kot dva ekstrema iste premice, kjer je na eni strani strukturirani, institucionalizirani, *top-down*, eksplicitni pristop, na drugi strani pa spontani, *laissez-faire*, *bottom up*, implicitni pristop. Različne skupnosti ubirajo različne poti snovanja jezikovnih politik in se uvrščajo na različne položaje na tej premici. Nekatere jezikovne skupnosti se uvrščajo bližje strukturirani in

⁸ Diglosija je jezikovni pojav, ki smo mu priča takrat, ko dvo- ali večjezični govorniki uporabljajo večinski/dominantni jezik v okoliščinah, ki veljajo za bolj prestižne, manjšinskega/recesivnega pa za sporazumevanje v okoliščinah, ki veljajo za manj prestižne. Te dinamike so se v zadnjih letih vsaj v Evropi drastično spremenile. Danes zato že govorimo o inverzni diglosiji: govorniki manjšinskih jezikov uporabljajo te jezike tudi v javnosti in celo v formalnih okoliščinah, v neformalnih okoliščinah pa večinske – posledici tega sta neuravnovešena dvojezičnost v prid večinskemu jeziku in folklorizacija manjšinskega jezika (Saxena 2014).

institucionalizirani skrajnosti premice. Druge so bliže drugi skrajnosti, ko se vprašanje jezikovne politike (ne) obravnava z *laissez-faire*, implicitnim pristopom.

Na pojavno obliko jezikovne politike pri manjšinski skupnosti nedvomno vpliva več dejavnikov. Če izhajamo iz značilnosti jezika samega, je dokaj samoumevno, da so lahko potrebe po eksplicitni jezikovni politiki manj izrazite pri velikih jezikovnih skupnostih, ki uporabljajo svetovne jezike ali imajo v svetovnem merilu veliko število govorcev. Pri manjših jezikovnih skupnostih, ki želijo zagotoviti svoj dolgoročni obstoj, pa je vprašanje jezikovne politike izjemnega pomena. Tako ne preseneča, da se skandinavske države praviloma odločajo za snovanje eksplicitnih jezikovnih politik, in to ne zgolj za manjšinske skupnosti, temveč tudi za uradne državne jezike (Orešnik 1995). V nasprotju s tem države, ki imajo kot uradni jezik angleščino ali španščino, čutijo manj potrebe po snovanju eksplicitnih jezikovnih politik in so bliže implicitnim.

Jeziki manjših jezikovnih skupnosti, jezikovnih manjšin in regionalni jeziki⁹ so v okolju, kjer se uporabljajo, praviloma postavljeni v ranljivejši položaj. Njihov dolgoročni obstoj in ohranjanje pa sta odvisna od načrtovanja in implementacije politik, ki so eksplicitne. V neuravnoteženem jezikovnem okolju je namreč ohranjanje šibkejšega jezika odvisno od načrtnih in zavestnih odločitev za njegovo rabo in ohranjanje. Zato ne preseneča, da najbolj izdelane jezikovne politike večkrat zasledimo prav pri regionalnih jezikih oz. pri narodih brez držav, kot so Katalonci, Valižani, Okcitanci ipd.

Jezikovno politiko določene skupnosti je poleg tega treba razumeti znotraj njenega političnega, družbenega, upravnega in celo gospodarskega konteksta, ki ponujajo nek okvir razmišljanja tudi na drugih področjih delovanja. Tako lahko potegnemo neko vzporednico med anglosaškim in južno evropskim modelom družbenogospodarskega sistema, ki je neprimerno bliže *laissez-faire* pristopu in je bolj individualistično naravnano v primerjavi s srednjeevropskim ali skandinavskim, ki sta bolj strukturirana in kjer obstaja večja težnja po reguliranju prostega trga na številnih področjih življenja (prim. Katz in Darbishire 2001). Prav tako ne gre zanemariti, da so skandinavske države kulturno bolj naravnane k vrednotam kolektivnosti kot individualnosti in jim je zato morda bliže pristop urejanja vprašanj, ki so povezane z jezikom, na kolektivni ravni (prim. Hofstede 2003, Hofstede et al. 2010). Do svojih uradnih in pogosto tudi manjšinskih jezikov na svojem teritoriju imajo tako Italija, Španija in Velika Britanija pogosteje bolj implicitne jezikovne politike v primerjavi s Švedsko, Islandijo, Dansko ali Slovenijo.

Jezik in okolje sta torej dva pomembna dejavnika, ki vplivata na oblikovanje jezikovne politike. Tretji pomemben dejavnik pa je jezikovna skupnost sama, ki v večji ali manjši meri čuti potrebo po razvoju jezikovne politike. Če obstaja v skupnosti zavest o ogroženosti jezika, potem je *raison d'être* eksplicitne jezikovne politike večji.

Pri manjšinskih skupnostih, ki predstavljajo del naroda v sosednji državi, je prav zaradi obstoja matične države ta zavest praviloma manj razvita, nekako implicitno prepuščena matični državi in so zato narodne manjšine, kot so slovenske manjšine v zamejstvu ali italijanska v Sloveniji, večkrat bliže implicitnim oblikam jezikovne politike. Ob tem velja omeniti, da Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025, ki jo je sprejela Republika Slovenija, zajema tudi poglavje o slovenščini v zamejstvu.

Vendar pa je ta predstava jezikovne »varnosti«⁹ tovrstnih manjšinskih skupnosti varljiva. Ohranjanja manjšinskega jezika namreč ne ogroža zgolj asimilacija (v okolju večinskega jezika), ampak tudi njegova neprilagojenost pravno-upravnemu okolju, v katerem se jezik uporablja. Posledici tega sta izguba življenjskih domen, v katerih se uporablja manjšinski jezik, in neustrezno prevajanje izrazov iz večinskega jezika, ki vodi v razvoj novih jezikovnih različic, ki se od materinščine razlikujejo v vedno večji meri.

Zato je pomembno tudi za narodne manjšine, ki predstavljajo del naroda v sosednji državi, da:

1. ozavestijo potrebo po eksplicitni, institucionalizirani jezikovni politiki »od zgoraj navzdol«,
2. v skladu z njo vzpostavijo institucionalni okvir, ki je potreben za njeno delovanje.

Vzpostavitev tega institucionalnega okvira namreč omogoča manjšinski skupnosti, da dolgoročno ohranja svoj jezik in kulturo tako, da poskrbi, da je jezik uporaben in v skladu z vsakodnevnimi potrebami

⁹ V to skupino lahko prištejemo še jezikovne otoke in enklave.

njegovih govorcev. Še pomembneje pa je, da se ta kulturna in jezikovna raznolikost ohranjata ne le kot osebni kapital govorcev manjšinskega jezika, ampak tudi kot kapital teritorija, okolja, kjer ti govorcevi živijo (prim. Crystal 2000, 2014, Haugen 1953, 1966, 1972). Šele ko ozavestimo, da sta manjšinski jezik ter z njim povezana kultura in zgodovinski spomin bogastvo teritorija (Crystal 2000, 2014), lahko namreč to bogastvo pretvorimo v prodajne prednosti izdelkov in storitev, tudi na področju turizma. Ohranjanje manjšinskega jezika pa prispeva tudi k ustvarjanju odprtega, večkulturnega okolja, jezikovno bogati delovni sili, ki ima prednosti dvojezičnih govorcev (boljše jezikovne kompetence, večja miselna fleksibilnost in izražene sposobnosti preklapljanja) (Bilingualism Matters 2020; Sorace 2015).

5 Vzpostavitev institucionalnega okvira jezikovnih politik

Institucionalni okviri jezikovnih politik za manjšinske jezike so glede na razmere v posameznih državah in ponekod tudi pri posameznih manjšinah različni.

V **skandinavskih državah** stremijo na primer k zelo eksplicitnim jezikovnim politikam ne zgolj za manjšinske jezike, temveč tudi za uradne državne jezike. Na Danskem, Islandiji, Švedskem in Norveškem zasledimo ureditve institucionalizacije okvira jezikovnih politik, ki temeljijo na uradih za jezik (Language Committees, Language Councils). Gre za institucionalni okvir, ki se s posameznimi odstopanji in prilagoditvami uporablja tako za uradne jezike v teh državah kot tudi v primeru Ferskih otokov, za finščino na Švedskem, laponsščino in grenlandski jezik.

Skandinavske izkušnje ponujajo zanimive modele ureditev. Iz njih lahko izluščimo sistem, ki temelji na treh ključnih elementih, ki se večkrat pojavljajo kot ločene entitete – telesa/organi/odbori/institucije:

- večje telo/odbor, ki zajema tako strokovnjake, ki se ukvarjajo specifično z jezikom, kot tudi predstavnike različnih organizacij in institucij, ki posredno ali neposredno vplivajo na razvoj jezika in ki se prvenstveno ukvarjajo z drugimi področji, kot so pravo, ekonomija, šolstvo, kultura ipd. Vključitev teh akterjev je nujna, ker v odsotnosti eksplicitne jezikovne politike ti akterji večkrat ustvarjajo implicitno jezikovno politiko, čeprav je ne ozavestijo. Ključna naloga takšnega telesa je, da se sestaja periodično, razpravlja o vprašanih jezik v najširšem smislu in ozavešča odločitve, s katerimi ustvarja implicitno ali eksplicitno jezikovno politiko;
- manjše telo/odbor, ki postavlja jezikovno politiko. Običajno gre za manjše telo, ki na področju jezikovne politike postavlja strategije in cilje ter spremlja njihovo učinkovitost;
- servisno-raziskovalna institucija. Gre za telo, ki izvaja jezikovno politiko in s podpornimi funkcijami servisira vse druge ustanove in javnost na področju jezika. Nudi jezikovne nasvete, rešuje jezikovne zagate, skrbi za razvoj jezika (načrtovanje jezikovnega koda), ko se pojavljajo potrebe po novem izrazoslovju, lahko ponuja lektorske storitve in storitve prevajanja. Poleg tega je vloga tega telesa, da ponuja podlago za pripravo jezikovnih politik in strategij, zbira podatke in raziskuje učinke obstoječih politik.

Pomembno pri tem je, da so vsa tri telesa povezana na nivoju delovanja, kar se običajno kaže tudi z institucionalno povezavo med njimi.

Če kot konkreten primer implementacije takšnega institucionalnega okvira vzamemo na primer **Danski urad za jezik**,¹⁰ je njegova naloga nuditi državnim organom in javnosti znanstveno utemeljene nasvete in podatke o danščini. Institucionalna ureditev zajema:

- odbor predstavnikov. Ta je sestavljen iz 40 predstavnikov različnih institucij in organizacij, ki so strokovnjaki na področju jezika in/ali izvajajo dejavnosti, ki lahko vplivajo na razvoj jezika in jezikovno politiko (urad premierja, ministrstvo za pravosodje, ministrstvo za šolstvo, ministrstvo za gospodarstvo, univerze, radiotelevizija, predstavniki sindikata učiteljev, novinarjev, pisateljev, igralcev itd.). Odbor se sestaja dvakrat letno;

¹⁰ <https://dsn.dk/>

- odbor direktorjev, ki skrbi za upravljanje in strateški razvoj jezika in jezikovne politike. Šteje 7 članov. 5 članov izvoli odbor predstavnikov med svojimi člani, 1 predstavnika imenuje ministrstvo za kulturo in 1 predstavnika imenuje raziskovalni inštitut;
- raziskovalni inštitut, ki se ukvarja s strokovnimi vprašanji na področju jezika in na leto odgovori na 8000 vprašanj glede jezika, ki jih postavljajo strokovnjaki ali splošna javnost. Gre za raziskovalno-posvetovalno delo, katerega glavni namen je, da svetuje pristojnim institucijam na področjih, ki so povezana z jezikom.

Nekoliko drugačen pristop do jezikovne politike se uporablja pri nekaterih regionalnih jezikih in jezikih narodov brez držav v **Zahodni in Jugozahodni Evropi**. Ta običajno temelji na trdni pravni podlagi za jezikovno politiko dotičnega jezika, in izvršnem telesu, ki to politiko izvaja. Prednost tega pristopa je, da je osredotočen na implementacijo jezikovne politike, ki sicer ostane v obliki nekih splošnih zagotovil držav o ohranjanju in rabi jezika zgolj delno (prim. Berber 2012 – o jezikovnem vidiku zaščite manjšin v Avstriji, Sloveniji, Madžarski, Romuniji, Italiji in Slovaški).

Dober primer takšnega močnega izvršnega telesa je mogoče zaslediti pri **Valižanih**. Ti so ustanovili Odbor za valižanski jezik (*Welsh Language Board – WBA*),¹¹ ki je skrbel za izvajanje Zakona o valižanskem jeziku (*Welsh Language Act – WLA*) in je ob ustanovitvi leta 1993 upravljal proračun v višini 13 mio funtov. Leta 2012 ga je nadomestil Urad za valižanski jezik (*Welsh Language Service – WLS*), ki danes upravlja proračun v višini 40 mio funtov. Njegova glavna naloga je implementacija WLA, deli pa denarna sredstva, s katerimi podpira implementacijo jezikovnih politik pri javnih in zasebnih ustanovah. Njegovo delo je sprva temeljilo na Jezikovni strategiji 2012–2017,¹² ki jo je sprejel Svet ministrov v Walesu.

Med njegovimi zadolžitvami je bilo bdenje nad načrtovanjem in implementacijo jezikovnih politikih v javnih ustanovah s pomočjo tako imenovanih valižanskih jezikovnih načrtov (*Welsh Language Schemes*), kjer so od vsake ustanove zahtevali, da pripravlja in spremlja uresničevanje lastnega jezikovnega načrta, s katerim krepi rabo valižanskega jezika v javnem sektorju. WLB in kasneje WLS sta nudila pomoč tudi zasebnim ustanovam pri načrtovanju in implementaciji jezikovne politike. Valižanske jezikovne načrte je načrtovalo in implementiralo več kot 500 javnih zavodov. Če javni zavodi niso delovali v skladu s svojim jezikovnim načrtom, je imel WLB tudi pristojnosti inšpekcijskega organa.

Soroden pristop so ubrali tudi v **Kataloniji** (Iglésias 2019), kjer je osnovni namen Katalonskega vladnega sekretariata za jezikovno politiko ta, da olajšuje vključitev vsakega državljana v Katalonijo in v katalonsko jezikovno skupnost: namen je torej poenostaviti pridobivanje znanja katalonščine in ponuditi državljanom sredstva, da lahko jezik normalno uporabljajo in da ga lahko vsakdo vzame za svojega.¹³

Priredbo te ureditve je mogoče zaslediti tudi pri **Furlanih**, kjer ARLEF (Agenzie Regionâl pe lenghe furlane) kot javna ustanova FJK koordinira aktivnosti, povezane z zaščito in promocijo furlanskega jezika v skladu z deželno zakonodajo.¹⁴ Tako ponuja jezikovno svetovanje zasebnim in javnim ustanovam ter izvaja promocijske aktivnosti za furlanski jezik. ARLEF ima upravni odbor in tehnično-znanstveni svet. Med pomembne naloge te ustanove spada tudi priprava (vsakih pet let) *Okvirnega načrta za jezikovno politiko furlanščine*¹⁵, ki ga bomo podrobneje predstavili v podpoglavju 7.3.

Nekoliko bolj decentraliziran pristop, močno povezan z ekonomskim razvojem teritorija, zasledimo pri *Okcitanjih v Piemontu*. V njihovem primeru je dežela Piemont ob odsotnosti državne zakonodaje sprejela serijo deželnih zakonodajnih aktov, ki so ustvarili potrebni formalnopravni okvir za financiranje projektov in aktivnosti v prid ohranjanju in promociji okcitanjskega jezika.¹⁶ Takšen pravni okvir je omogočil deželi

¹¹ <http://www.welsh-language-board.org.uk/>

¹² Strategy for 2012 to 2017 “A living language: a language for living”.

¹³ <https://llengua.gencat.cat/permalink/acd8dbe8-5380-11e4-8f3f-000c29cdf219>

¹⁴ <https://arlef.it/app/uploads/page/statuto-arlef-modificato-aggiornato-al-29-07-2020-ok.pdf>

¹⁵ https://arlef.it/app/uploads/documenti/allegato_1_alla_delibera_1039-2015.pdf

¹⁶ Deželni zakon št. 26 z dne 10. aprila 1990: »Tutela, valorizzazione e promozione della conoscenza dell'originale patrimonio linguistico del Piemonte»; Deželni zakon št. 37 z dne 17. junija 1997; Deželni zakon št. 11 z dne 7. aprila 2009: «Tutela, valorizzazione e promozione del patrimonio linguistico del Piemonte»; <https://minoranzelinguistiche.regione.piemonte.it/progetto>

Piemont, da je razvila inovativno politiko ohranjanja, vrednotenja in promocije zgodovinskih jezikov Piemonta ter tako spodbudila razvoj številnih pobud še pred sprejetjem Zakona št. 482/1999.¹⁷ Tako se je ohranjanje okcitskega jezika zloilo z vrednotenjem okcitske kulture kot vira (turističnega, kmetijskega, ekonomskega) bogastva teh gorskih dolin (Pla-Lang 2008). Kot posledica teh aktivnosti je danes prestiž okcitskega jezika presenetljivo visok, čeprav so podatki o njegovi rabi v zadnjih desetletjih manj spodbudni, prav tako pa raste delež starejših govorcev.

Espaci Occitan je ena izmed osrednjih organizacij okcitske manjšine, ki se ukvarja s promocijo okcitske kulture, predvsem na področju jezika, glasbe, plesa, navad in teritorija ter ponuja na teh področjih tudi serijo jezikovnih in drugih storitev. Združenje javnih zavodov (*Associazione enti pubblici*) prek Inštituta za okcitske študije, Okcitskega muzeja in Jezikovnega okenca predstavlja v Italiji prvo »sinergijsko« središče, posvečeno okcitskemu svetu.¹⁸

Nazadnje velja omeniti še *nemško skupnost na Južnem Tirolskem*, ki pa je na območju, kjer živi, v dominantnem položaju. Številčnost nemške skupnosti in njena dominantnost v okviru samoupravnega sistema Južne Tirolske omogočata oblikovanje jezikovnih politik do manjšin znotraj večinskih institucij, ki so usmerjene v večjezičnost in večkulturnost, tudi s posvečanjem pozornosti ladinskemu jeziku (Baur, Mezzalana in Pichler 2008).

6 Vsebinski sklopi jezikovnih politik

8

Jezikovne politike posegajo praktično na vsa področja in vse domene življenja jezikovnih manjšin. ARLEF tako med svoja področja delovanja¹⁹ uvršča družino, šolo, medije, javno upravo, nove tehnologije, znanost, prireditve in kulturo ter delovno okolje. Številne aktivnosti na področju jezikovnih politik posegajo na več področij. Risanke so na primer namenjene otrokom, uporabi v šolskem okolju ali pa se predvajajo/posredujejo z uporabo novih tehnologij. Zato je razvrščanje aktivnosti po posameznih področjih včasih zahtevno oz. so razmejitve nejasne. Nekoliko drugačen pristop so ubrali Valižani, ki niso klasificirali aktivnosti jezikovne politike po (izvornih) področjih, ampak so jih prvenstveno umestili glede na ciljne skupine, ki jih aktivnosti naslavlja.

WLS tako navaja naslednje ciljne skupine: družine, otroci in mladi, skupnosti, delovno okolje.²⁰ Tem lahko dodamo še tri transverzalna področja: jezikovne storitve, tehnologija, zabava in drugi viri ter prireditve.

V nadaljevanju bomo na osnovi te kategorizacije po ciljnih skupinah predstavili nekaj primerov aktivnosti, ki jih izvajajo različne manjšine v Evropi in ki lahko služijo kot primeri dobrih praks.

a) Družina

Na tem področju se aktivnosti jezikovne politike ukvarjajo s spodbujanjem usvajanja in rabe jezika znotraj družin v najširšem pomenu ter zajemajo vse od jasli in vrtcev v manjšinskem jeziku, *online* tečajev za bodoče starše o prednostih dvojezične vzgoje otrok do igralnih uric in drugih aktivnosti za dojenčke in starejše otroke (urice pravljic, izštevank, joga in plavanje za dojenčke). Za starejše otroke je treba omeniti športne, kulturne in druge aktivnosti, popoldanske krožke in vse drugo, kar jim omogoča, da se učijo, zabavajo in uživajo v manjšinskem jeziku.²¹

¹⁷ <https://minoranzelinguistiche.regione.piemonte.it/progetto>

¹⁸ <http://www.espaci-occitan.org/chi-siamo/>

¹⁹ <https://arlef.it/it/agenzia/chi-siamo/>

²⁰ <http://www.welsh-language-board.org.uk/>

²¹ Dober primer predstavljajo aktivnosti organizacije Mudiad Meithrin (<https://meithrin.cymru/>), ki skrbi za spodbujanje usvajanja jezika pri najmlajših. Zajema mrežo jasli/vrtcev v valižanskem jeziku in številne aktivnosti za družine in predšolske otroke; Mentrau Iaith (<https://mentrauiath.cymru/>) je osrednja organizacija za promocijo valižanskega jezika, ki ima na lokalnem nivoju svoje izpostave. Pomaga posameznikom, organizacijam in skupnostim, da »živijo, se učijo in uživajo v valižanščini«. Ne nazadnje pa lahko sem uvrstimo tudi aktivnosti, kot je risanka za otroke *Free & Ulli e lis besteatys* (<https://arlef.it/it/free-e-ulli-e-lis-besteatis/>), ki v furlanščini poučuje otroke o higieni.

b) Otroci in mladi

Na tem področju se aktivnosti jezikovne politike ukvarjajo predvsem s spodbujanjem usvajanja in rabe jezika pri otrocih in mladih, in to tako v šolskem okolju kot tudi zunaj njega. Poleg že omenjenih športnih in kulturnih aktivnosti je tu v ospredju predvsem potreba, da otroci in mladi pridobijo občutek o uporabnosti manjšinskega jezika v razredu, pri aktivnostih prostega časa in pri aktivnostih, s katerimi se mladi ukvarjajo na začetku oblikovanja lastne kariere poti.²²

c) Skupnost

Na tem področju gre za rabo jezika na nivoju skupnosti. V središču pozornosti je torej vprašanje, kako spodbujati, da se manjšinski jezik v največji možni meri uporablja kot jezik za sporazumevanje v skupnosti. K spodbujanju rabe in učenja manjšinskega jezika lahko pripomore kapilarno delovanje številnih organizacij, ki zastopajo interese nekega segmenta manjšinske populacije (npr. ženske, kmeti itd.)²³, kot tudi ponujanje uporabnih informacij, storitev in izdelkov v manjšinskem jeziku²⁴. Sem spadajo tudi spletni tečajji manjšinskega jezika za odrasle²⁵ in posebej za priseljence ter številne druge aktivnosti za olajšanje vključevanja novih govorcev in krepitev njihovih spretnosti v manjšinskem jeziku, na primer s programi jezikovnih prostovoljcev in jezikovnih motivatorjev.²⁶

č) Delovno okolje

Odrasli ljudje preživimo v delovnem okolju tretjino svojega življenja. Zato je pomembno, da spodbujamo rabo jezika na delovnem mestu tako med sodelavci kot v odnosu do strank.

Aktivnosti so na tem področju zelo raznolike in zajemajo na primer prakse uvajanja jezikovnih načrtov (*Language Schemes*) za spodbujanje rabe jezika na delovnem mestu, kot v primeru Walesa. Sem spadajo tudi številni marketinški priročniki o tem, kako uporabljati manjšinski jezik v promocijskih materialih, kako oblikovati dvojezična vabila in nalepke »tu govorimo manjšinski jezik«,²⁷ ki jih lahko uporabljajo npr. trgovine in pomagajo pri povečevanju možnosti za rabo manjšinskega jezika. Nekatere aktivnosti lahko povezujejo manjšinski jezik in lokalni razvoj.²⁸

²² Med takšnimi organizacijami velja omeniti Gobaith Cymru (<http://www.gobaith.cymru/english/>), ki se ukvarja s poučevanjem valižanske glasbe in pesmi ter s prevajanjem cerkvenih pesmi v valižanščino, in organizacijo Wales Young Farmers (<https://yfc.wales/about-us/>), ki pomaga mladim kmetom do uspeha na svoji življenjski poti. Bombons furlan je aktivnost za otroke med 3. in 10. letom, ki jo sestavlja 20 igrivih videov za poučevanje furlanščine pri otrocih. Sem spadajo tudi natečaji za otroke, kot na primer *Emozions furlanis in viaç pal teritori*, s katerim si skupnost prizadeva za promocijo furlanske kulture/umetnosti/naravnega okolja/zgodovine.

²³ V Walesu igra posebno pomembno vlogo pri spodbujanju valižanščine v skupnosti združenje ženske Merched y wawr (<https://merchedywawr.cymru/>), ki se ukvarja z vprašanji, ki so pomembne za ženske, in jim ponuja podporo na najrazličnejših področjih.

²⁴ Furlanska skupnost je pripravila video priročnik »Kako se zaščititi pred koronavirusom«.

²⁵ Espaci Occitan posveča veliko pozornosti jezikovnim tečajem (tudi preko spleta) in tečajem jezika, kulture in petja.

²⁶ Katalonski sekretariat je veliko navora usmeril tudi v razvoj spletnih tečajev katalonščine, ki so namenjeni priseljencem. Prav tako posveča veliko pozornosti številnim nevladnim pobudam, ki spodbujajo pridobivanje znanja katalonščine med odraslimi. Med njimi je na primer Konzorcij za jezikovno normalizacijo (CPNL), ki zaposluje več kot 1000 ljudi (vključno z učitelji katalonščine in »jezikovnimi motivatorji«), opravlja storitve za 100.000 ljudi in izvaja številne aktivnosti, med katerimi velja izpostaviti Program jezikovnih prostovoljcev (VxL): v par združijo nekoga, ki zna dobro katalonščino, z nekom, ki bi se rad v jeziku izboljšal. Osebi se potem srečujeta in vadita konverzacijo v katalonščini.

²⁷ Posebno uspešna je bila akcija z nalepkami »Tu govorimo valižansko«, ki so jo trgovci prilepili na vhodna vrata, tako da so prihajajoče stranke opozorili, da lahko v tem prostoru uporabljajo valižanski jezik, saj jih bo prodajalec razumel. S tem so ustvarjali priložnosti za rabo jezika in predvsem širili nabor področij, kjer se je lahko uporabljal manjšinski jezik.

²⁸ Ena izmed osrednjih organizacij, Okcitancev Espaci Occitan, pa je zasnovala tako imenovani *Sportelli di Animazione Gal*, ki se ukvarja z lokalnim razvojem – in sicer s tem, kako lokalnim obrtnikom in samostojnim podjetnikom približati vire financiranja za njihove projekte (npr. na področju kmetijstva, turizma ipd.) (<http://www.tradizioneterreoccitane.com/gal/>).

d) Transverzalna področja

Omenjenim štirim ciljnim skupinam (družine, otroci in mladi, skupnost, delovno okolje) so Valižani dodali nekaj transverzalnih področij, ki delujejo kot podpora navedenim. To so: 1) jezikovne storitve, 2) tehnologija, zabava in viri, 3) dogodki.

Številne manjšine imajo neko obliko jezikovnih storitev, ki pa se razlikujejo po obsegu in namembnosti ter zajemajo na primer ozaveščanje populacije o tem, katere storitve/usluge lahko pričakujejo v manjšinskem jeziku, svetovanje in strokovne storitve na področju jezika, kot so lektoriranje, prevajanje itd. Ukvarjajo se z rabo jezika na tablah, napisih, sloganih in vsem, kar spada v obširno poglavje vidne dvojezičnosti.²⁹

Tehnologija, zabava in drugi viri so namenjeni vsem podpornim dejavnostim, ki so potrebne, da lahko v največji možni meri uporabljamo manjšinski jezik. Valižani v to področje na primer uvrščajo vse podperne dejavnosti, da lahko vsak Valižan »živi digitalno« v valižanščini, če tako želi.

Področje dogodkov ne potrebuje posebne razlage, saj imajo jezikovne manjšine prav na tem področju običajno zelo bogato dejavnost.³⁰

7 Trenutni pravno-institucionalni okvir za zaščito slovenskega jezika v FJK

Pred predstavitvijo koncepta deželne jezikovne politike, ki ga avtorji tega prispevka predlagamo za razvoj in krepitev slovenščine v FJK, bomo v nadaljevanju orisali trenutni pravno-institucionalni okvir za zaščito slovenskega jezika v obravnavanem kontekstu. Menimo namreč, da je analiza veljavnega pravno-institucionalnega okvira podlaga za katerokoli spremembo ali nadgradnjo.

10 | 7.1 Pravni okvir

Pravni položaj slovenske jezikovne skupnosti v FJK ureja vrsta mednarodnih dokumentov, bilateralnih sporazumov, ustavnih določil Italijanske republike, državnih in deželnih zakonskih aktov, ministrskih uredb, občinskih statutih in pravilnikov. Leta 2001 je bil odobren zakon za globalno zaščito slovenske jezikovne manjšine, to je Zakon št. 38/2001, ki predstavlja pomembno prelomnico v razvoju pravnega statusa te skupnosti. Leta 2007 je Avtonomna dežela FJK z Deželnim zakonom št. 26/2007 sprejela vsebine državnega zaščitnega zakona, hkrati pa uvedla tudi nekatere novosti. Omenjena zakona – skupaj z Zakonom št. 482/1999, ki Slovence vključuje med dvanajst priznanih avtohtonih jezikovnih manjšin v Italiji – urejata temeljne pravice slovenske jezikovne skupnosti v FJK v skladu s 6. členom italijanske ustave in mednarodno zakonodajo.

Omenjeni zakoni obsegajo vrsto splošnih načel in določil na področju rabe, učenja in promocije slovenskega jezika ter koriščenja jezikovnih pravic, ne predvidevajo pa jasnih obveznosti izvajanja. V tem pogledu se pravno varstvo slovenske jezikovne skupnosti v Italiji ne more kosati z zaščito, ki jo uživajo nekatere druge manjšine v Evropi, kot na primer Katalonci ali Valižani. Pravni okvir slovenske manjšine je namreč bistveno bolj »liberalen«, saj državnim in lokalnim oblastem ne nalaga eksplicitnih odgovornosti in dolžnosti, temveč poskuša predvsem ustvariti pogoje in razmere, v katerih lahko manjšina sama razvija promocijo in razvijanje lastnega jezika (Brezigar 2004). Prav tako ni v nobenem od omenjenih zakonov ali drugem pravnem dokumentu navedena potreba po izdelani jezikovni politiki, ki bi temeljila na sistematičnem načrtovanju in uresničevanju ukrepov za razvoj slovenskega jezika v tem okolju.

²⁹ Med sredstvi Katalonskega urada na področju jezikovnih storitev velja omeniti osrednji jezikovni svetovalni spletni servis OPTIMOM, kjer lahko vsakdo, ki ima vprašanje v zvezi s katalonščino, to tudi postavi in prejme odgovor. Posebej velja izpostaviti tudi konzorcij TERMCAT, ki ima enega najsodobnejši terminoloških inštitutov v Evropi in ki se stalno ukvarja s standardizacijo terminov.

³⁰ Velja pa posebej izpostaviti dogodek »Words into Action«, ki je bil namenjen delitvi dobrih praks o ponujanju storitev v valižanščini v zdravstvu in na področju sociale in skrbništva – torej področju, ki pri številnih manjšinah ostane na obrobju jezikovne politike.

Nadalje je treba upoštevati tudi dejstvo, da uresničevanje jezikovnih pravic, predvidenih z veljavnimi zakoni, ni samodejno in niti ne takojšnje. Zakon št. 38/2001 je prve otipljive sadove obrodil z veliko zamudo, poleg tega pa se določila izvajajo le delno, zaradi česar so tudi priložnosti za rabo slovenščine v javnem sporazumevanju – posebej v mestnem okolju Trsta in Gorice, kjer živi največji del slovenske manjšine – še vedno zelo omejene. V zadnjem obdobju je mogoče zaslediti napredek na področju rabe slovenščine v javni upravi (Susič in drugi 2011) in vidne dvojezičnosti (Vidau, v drugem prispevku za tretjo deželno konferenco), izvajanje zakonodaje pa še vedno ovirajo nekateri politični, birokratski in družbenoekonomski dejavniki. Vse bolj aktualno postaja tudi vprašanje, ali so slovensko govoreči državljani dovolj ozaveščeni o obstoju jezikovnih (in drugih) pravic oziroma ali so jih pripravljene dosledno uporabljati v vsakdanjih sporazumevalnih praksah. To je tudi vzrok, zakaj se v javni razpravi pogosto izpostavlja potreba po aktivni in eksplicitni jezikovni politiki, ki naj presega golo izvajanje zaščitnih določil in se dejavno zavzema za vsesplošni razvoj in krepitev slovenščine v tem specifičnem prostoru.

7.2 Institucionalni okvir

Za uresničevanje zakonodaje na področju zaščite slovenske jezikovne skupnosti so pristojna različna telesa in organi. Znotraj organigrama Avtonomne dežele FJK trenutno delujeta dve enoti, ki imata specifične odgovornosti na tem področju. To sta:

- *Služba za manjšinske jezike in deželne rojake v tujini*

V skladu z Deželnim zakonom št. 15/1996, ki je to službo ustanovil (s takratnim poimenovanjem Služba za deželne in manjšinske jezike), naj bi omenjena enota skrbela za »načrtovanje, koordinacijo, izvajanje in preverjanje ukrepov za zaščito in valorizacijo deželnih in manjšinskih jezikov«, vključno s slovenščino. Dejansko ugotavljamo (prim. Janežič v drugem prispevku za tretjo deželno konferenco), da je delovanje te službe danes močno okrnjeno in se omejuje zgolj na administrativno vodenje postopkov podeljevanja državnih sredstev iz 18. člena Deželnim zakonom št. 26/2007.

- *Centralni urad za slovenski jezik*

Centralni urad je nastal na podlagi 19. člena bis Deželnega zakona št. 26/2007 s ciljem, da zadosti potrebam, ki izhajajo iz pravice do rabe slovenščine v odnosih govorcev tega jezika z javnimi zavodi, sodnimi organi in izvajalci javnih služb. Urad nudi tolmaške in prevajalske storitve, skrbi za terminološko normiranje pravnega in upravnega besedišča ter za jezikovno izobraževanje, sploh pa si prizadeva za krepitev slovenščine v javni upravi. V ta namen je vzpostavil Mrežo za slovenski jezik v javni upravi FJK, ki temelji na sporazumu med deželo, občinami in drugimi javnimi zavodi (prim. Grgič in Pačlich v drugem prispevku za tretjo deželno konferenco).

Za uresničevanje zakonodaje na področju zaščite slovenske jezikovne skupnosti in slovenskega jezika so nadalje pomembna tri druga telesa:

- *Institucionalni paritetni odbor za vprašanja slovenske manjšine*, ki je bil ustanovljen v skladu z Zakonom št. 38/2001 in je pristojen za preverjanje izvajanja zaščitnih določil za Slovence v Italiji;
- *Posvetovalna deželna komisija za slovensko jezikovno manjšino*, ki je nastala kot posvetovalni organ »za vsa vprašanja in vsebine v zvezi s slovensko jezikovno manjšino« (8. člen Deželnega zakona št. 26/2007), dejansko pa se njeno delovanje omejuje na podajanje stališč in predlogov glede porazdelitve ter porabe javnih sredstev, namenjenih slovenski skupnosti;
- *Deželna šolska komisija za pouk v slovenskem jeziku*, ki je bila ustanovljena v sklopu Urada za slovenske šole in je pristojna za avtonomijo slovenskega šolstva v Italiji.

Kot izhaja iz orisa delovanja navedenih organov, se njihovo poslanstvo v praksi uresničuje le delno. V večini primerov se ta telesa omejujejo na porazdeljevanje sredstev, ki izhajajo iz zaščitne zakonodaje,

brez ustreznih strateških ciljev in/ali mehanizmov evalvacije izvedenih dejavnosti in projektov. V tem prispevku pa izpostavljamo predvsem pomanjkanje organov z izrecno pristojnostjo na področju aktivne in eksplicitne jezikovne politike. V skladu z besedilom Deželnega zakona št. 15/1996 bi to vlogo formalno lahko prevzela deželna Služba za manjšinske jezike, ki pa se spopada s kadrovsko podhranjenostjo in se zato njena dejavnost omejuje na administrativno poslovanje. Na področju rabe slovenščine v javni upravi je to vrzel vsaj delno zapolnil Centralni urad za slovenski jezik, znotraj deželnega organograma pa pogrešamo organ ali službo, ki bi prevzela skrb za izvajanje jezikovnopoličnih ukrepov tudi na drugih pomembnih področjih življenja skupnosti, na primer po vzoru modela, ki je predviden za furlanščino.

7.3 Model deželne jezikovne politike za furlanščino

Če za slovensko skupnost trenutno ni zaslediti ustreznih strategij in praks na področju jezikovne politike, je za furlansko skupnost to vprašanje že dalj časa urejeno bistveno boljše. Že z Deželnim zakonom št. 15/1996 je bil ustanovljen deželni organ za načrtovanje ukrepov v korist furlanskega jezika, *Osservatori pe lenghe e pe culture furlanis* (Opazovalnica za furlanski jezik in furlansko kulturo), ki ga je leta 2005 nadomestila *Agjenzie regionâl pe lenghe furlane – ARLEF* (Deželna agencija za furlanski jezik). ARLEF je administrativno in finančno avtonomen subjekt javnega prava, ki je pristojen tako za pripravo jezikovnopoličnih smernic kot za preverjanje izvajanja ukrepov, predvidenih po Deželnem zakonu št. 29/2007 (Pravila o varstvu, valorizaciji in promociji furlanskega jezika). Poslanstvo ARLEF-a temelji na načrtovanju in koordiniranju vseh dejavnosti, projektov in ukrepov, ki jih dežela in drugi javni ter zasebni zavodi v FJK izvajajo za krepitev furlanščine v vseh kontekstih sporazumevanja. Agencija nudi tudi jezikovno svetovanje, samostojno pa uresničuje akcije za promocijo rabe furlanščine v družini, šoli, medijih, novih tehnologijah, javni upravi, raziskovanju, kulturi in gospodarstvu. ARLEF razpolaga z različnimi telesi (upravnim odborom, znanstvenim svetom, operativno enoto), katerih pristojnosti so določene s statutom.

12 | Temeljni strateški dokument ARLEF-a je *Okvirni načrt jezikovne politike za furlanski jezik*, ki se sprejema in obnavlja vsakih pet let. Okvirni načrt zasleduje naslednje cilje: a) omogočati furlansko govorečim državljanom koriščenje jezikovnih pravic; b) spodbujati rabo furlanščine v vseh kontekstih vsakdanjega sporazumevanja; c) uresničevati celovito jezikovno politiko prek koordiniranih ukrepov, ki jih izvajajo razni javni in zasebni akterji; č) opredeliti prednostne ukrepe na področju vzgoje in izobraževanja; d) opredeliti prednostne ukrepe na področjih medijev in podpore društvom. Zadnji odobren načrt za petletno obdobje 2015–2019 sestavlja osem poglavij, ki so razdeljena tako: 1) sociolingvistični okvir; 2) splošni cilji okvirnega načrta; 3) javna uprava; 4) vzgoja in izobraževanje; 5) mediji in sporazumevanje; 6) društva in organizacije; 7) socializacija identitete; 8) promocija in diseminacija.

Pristojni organ ARLEF-a za pripravo okvirnega načrta je upravni odbor, ki določa tudi prednostne ukrepe za vsako leto skladno z razpoložljivimi finančnimi sredstvi. V skladu s 25. členom Deželnega zakona št. 29/2007 deželna vlada z uredbo usvoji omenjeni načrt in ga objavi v uradnem listu dežele (BUR). Uresničevanju novega okvirnega načrta za petletno obdobje 2021–2025 je dežela namenila 22 milijonov evrov, kar znaša 34,4 % več kot v preteklem petletnem obdobju. Po besedah pristojnega odbornika povišanje proračunske postavke temelji na želji po bolj središčni vlogi in večji stabilnosti ARLEF-a, ki bo na tak način polno operativen (Primorski dnevnik, 20. 10. 2021).

8 Koncept deželne jezikovne politike za slovenščino

8.1 Utemeljitev

Ob upoštevanju predstavljenih izkušenj in praks jezikovne politike za manjšinske in regionalne jezike v Evropi, predvsem pa po opravljeni analizi potreb govorcev slovenskega jezika v FJK in veljavnega pravno-institucionalnega okvira za zaščito tukajšnje slovenske jezikovne skupnosti, bomo v nadaljevanju predstavili koncept deželne jezikovne politike, ki ga predlagamo za razvoj in krepitev slovenščine v obravnavanem kontekstu.

V sozvočju z zaključki Druge deželne konference o zaščiti slovenske jezikovne manjšine (Dobrila in Jarc, poročilo tretje delovne skupine, 2018) koncept uvaja potrebo po večji vlogi in angažiranosti Avtonomne dežele FJK na področju jezikovne politike za slovenščino, po zgledu že vpeljanega modela za furlanščino. Predpostavljamo namreč, da v sodobnih geopolitičnih razmerah, ki jih označujejo odprava fizičnih in ideoloških mejà med Italijo in Slovenijo, evropski integracijski procesi in splošno izboljšanje sosedskih odnosov, ohranja FJK status avtonomne dežele le še zato, ker so na njenem ozemlju prisotne različne avtohtone jezikovne skupnosti. Zaradi tega ocenjujemo, da bi si morala deželna vlada v večji meri prizadevati za razvoj zgodovinskega in kulturnega bogastva svojih jezikovnih manjšin, tudi prek dejavnih jezikovnih politik, ki presegajo golo izvajanje zaščitne zakonodaje. Pomembno je, da dežela svoje manjšine obravnava kot potencial, ne pa kot breme, saj je ravno kulturna in jezikovna raznolikost njenega družbenega tkiva eden od glavnih vzrokov za njeno privlačnost navzven, na primer v turističnem smislu. Skrb za slovenski jezik naj se torej obravnava tudi kot skrb za razvoj in promocijo celotnega deželnega ozemlja (Jagodic 2012).

Potreba po izdelanih strategijah in praksah jezikovne politike za slovenščino v FJK je bila izpostavljena že na Drugi deželni konferenci, v preteklih poglavjih pa smo jo skušali ustrezno utemeljiti tudi na osnovi pregleda strokovne literature. Dokazali smo, da manjšine dolgoročno ohranjajo jezik le tako, da načrtujejo njegovo rabo; če tega ne delajo, puščajo, da teče proces postopne zamenjave manjšinskega jezika z večinskim, ki se v takih razmerah vedno sproži (Jagodic in drugi, 2017). Ob pomanjkanju ustreznih jezikovnopoličnih strategij in praks je zato upravičeno predvidevati, da se bo v FJK proces opuščanja slovenščine nadaljeval tudi v prihodnje, s tem pa bo oslabela tudi večjezičnost celotnega območja. Tovrstni pesimistični scenarij pa vendar ni edini mogoč, saj je še vedno odprta možnost, da s ciljno usmerjenimi ukrepi upočasimo tok izgubljanja govorcev slovenščine ali ga izravnavamo z vzporednim pridobivanjem novih govorcev. Za to pa so potrebni premišljeni mehanizmi jezikovne politike, ki na podlagi strokovnih analiz določajo strateške cilje in ukrepe na področju učenja, rabe in promocije jezika med različnimi ciljnimi skupinami.

8.2 Vzpostavitev Deželnega programa jezikovne politike za slovenščino

V drugem poglavju smo ugotavljali, da je vprašanje jezikovne politike pri slovenski skupnosti vprašanje z dvema obrazoma – vsebinskim in institucionalnim. Koncept *Deželnega programa jezikovne politike za slovenščino* (v nadaljevanju: DPJPS), ki ga tu ponujamo v premislek, prinaša pomembne novosti na obeh temeljnih ravneh:

1. na **vsebinski ravni** uvaja postopek priprave *Okvirnega načrta jezikovne politike za slovenščino* (v nadaljevanju: ONJPS), to je temeljnega strateškega dokumenta, ki opredeljuje strateške cilje jezikovne politike, področja ukrepanja in pričakovane rezultate ter določa naloge in odgovornosti posameznih akterjev. Po furlanskem vzoru naj se dokument praviloma obnavlja vsakih pet let, izdela pa naj ga namenski strokovno-institucionalni odbor, ki ga mora predvideti zakonodajni okvir. V skladu s predstavljenim konceptom mora ONJPS odobriti Deželna konferenca za zaščito slovenske jezikovne manjšine, nato pa še deželna vlada, ki ga objavi v uradnem listu dežele (BUR). Z javno objavo postane ONJPS temeljna podlaga za uresničevanje načrtovanih jezikovnopoličnih dejavnosti in ukrepov;
2. na **institucionalni (organizacijski) ravni** koncept vzpostavlja okvir in mehanizme, ki bodo omogočali sistematično načrtovanje in uresničevanje ukrepov na področju rabe, učenja in promocije slovenskega jezika v FJK. Institucionalni okvir jezikovne politike za slovenščino, ki naj bo ustrezno orisan v posebnem členu Deželnega zakona št. 26/2007, določa namenske pristojne organe ter opredeljuje njihove odgovornosti in zadolžitve. Koordinacijsko vlogo naj prevzame Avtonomna dežela FJK, skladno z modelom, ki je predviden za furlanščino. Deželna vlada naj v tesnem sodelovanju z drugimi javnimi in zasebnimi zavodi, strokovnimi institucijami in organizacijami slovenske civilne družbe prevzame režijo in odgovornost načrtovanja ter izvajanja ukrepov, ki jih predvideva sprejeti ONJPS.

V nadaljevanju bomo predlagani koncept jezikovne politike podrobneje predstavili tako z vsebinskega kot z institucionalnega vidika.

8.3 Vsebinska zasnova

8.3.1 Jezikovnopolitična vizija – splošni in specifični cilji

Razvojno naravnana jezikovna politika mora temeljiti na prepričanju, da sta slovenski jezik in slovenska jezikovna skupnost v FJK dinamični pojavnosti, ki se zaradi značilnih sociolingvističnih posebnosti danes nahajata v močno izpostavljenem položaju. Na področjih, ki potrebujejo še posebno skrb za ohranjanje obsega in vitalnosti slovenskega jezika, je treba zato zagotavljati ukrepe, ki bodo stanje izboljševali. DPJPS se mora zavzemati, da se pravica do znanja in uporabe slovenščine uveljavlja v vseh možnih okoliščinah in kontekstih sporazumevanja, za to pa je potrebna ustrezna jezikovnopolitična vizija, ki naj izhaja iz analize dejanskega stanja in potreb.

Jezikovnopolitična vizija za slovensko skupnost v FJK naj temelji na naslednjih ugotovitvah, ki izhajajo iz večletnega raziskovanja sociolingvističnih praks v tem okolju:

- slovenska narodna skupnost v Italiji temelji v dobri meri na identifikaciji posameznikov in skupnosti z jezikom – *slovenščino*;
- dolgoročno je jezik lahko identitetni simbol samo, če se znotraj določene skupnosti njegova *raba ohranja, krepi in razvija*;
- za dolgoročno ohranjanje in krepitev rabe je ključno, da govorce dosega *visoko stopnjo sporazumevalne zmožnosti* – da je torej manjšinski jezik eden od njihovih primarnih sporazumevalnih kodov (torej jezikov, ki jih najbolj suvereno obvladajo v potencialno vseh sporazumevalnih okoliščinah);
- da to visoko sporazumevalno zmožnost dosežemo, moramo zagotoviti *ustrezno izpostavljenost jeziku* – se pravi, da moramo omogočiti in promovirati dosledno (stalno) rabo različnih zvrsti jezika (od narečja do knjižnega jezika) v različnih sporazumevalnih okoliščinah;
- pri tem moramo upoštevati sporazumevalne dinamike, kar pomeni, da moramo ustvariti *okolje*, ker bodo govorce čutili željo in potrebo, da te različne zvrsti jezika dejansko uporabljajo – tudi prek utrjevanja pravnega položaja jezika, njegovega družbenega ugleda in vidljivosti na celotnem obravnavanem ozemlju.

V skladu z zgoraj navedenimi ugotovitvami izpostavljamonekatere **splošne cilje**, ki bi jih moral DPJPS predvidevati. To so:

- utrditi pravni položaj, družbeni ugled in vidno prisotnost slovenskega jezika v FJK, tudi prek doslednega uresničevanja zaščitne zakonodaje in spodbujanja uporabe jezikovnih pravic;
- širiti ozaveščenost o pomenu in vlogi rabe slovenščine v javnem in zasebnem življenju;
- oblikovati skupnost samostojnih govorcev z razvito sporazumevalno zmožnostjo v slovenščini in visoko stopnjo jezikovne samozavesti;
- spodbujati aktivno, dosledno in suvereno rabo slovenščine (v ustni in pisni obliki) ter ustrezno izpostavljenost jeziku v vseh kontekstih vsakdanjega sporazumevanja;
- spodbujati medgeneracijski prenos znanja in rabe slovenščine ter njenih krajevnih narečnih govoric;
- ustvarjati okoliščine in priložnosti za pridobivanje novih govorcev slovenščine;
- spodbujati kakovostno rabo slovenskega jezika v javnem življenju;
- povezovati slovenski jezikovni prostor v FJK z jezikovnim prostorom v Republiki Sloveniji;
- promovirati slovenski jezik in slovensko kulturo kot bogastvo ozemlja dežele FJK.

Poleg splošnih ciljev mora ONJPS v FJK pri vsakem jezikovnopoličnem ukrepu predvideti tudi **specifične cilje**. Ti bodo natančno opredeljeni v fazi priprave dokumenta. Specifični cilji morajo biti merljivi (na osnovi vnaprej določenih kazalnikov, s katerimi bo kasneje izmerjeno, ali so bili zares doseženi), uresničljivi in časovno opredeljeni, predvsem pa usklajeni s splošnimi cilji.

8.3.2 Ciljne skupine – primeri dejavnosti in ukrepov

Jezikovne politike posegajo na praktično vsa področja in vse domene življenja jezikovnih manjšin, zato je razvrščanje aktivnosti po posameznih področjih včasih zahtevno oziroma so razmejitev nejasne. Vsebinske sklope jezikovnih politik za slovenščino v FJK bomo zato tu zasnovali po vzoru valižanskega modela,³¹ ki dejavnosti in ukrepov ne klasificira po področjih, temveč jih umesti glede na **ciljne skupine**, ki jih ti ukrepi naslavlja. V vsebinski zasnovi dejavnosti in ukrepov DPJPS namreč prvenstveno izhajamo iz vsakodnevnih potreb govorcev, družin, skupin, institucij, organizacij ali podjetij oziroma iz iskanja primernih pristopov, kako navedenim ciljnim naslovljencem omogočati čim lažji dostop do slovenščine ter čim bolj motivirano in suvereno rabo jezika v vseh kontekstih sporazumevanja.³²

Koncept DPJPS, ki ga predlagamo, temelji na naslednjih petih prednostnih ciljnih skupinah: (1) družine, (2) otroci in mladi, (3) skupnost, (4) podjetja in (5) javni zavodi.

Za vsako ciljno skupino bomo v spodnji razpredelnici prikazali nekaj **primerov jezikovnopolične dejavnosti ali ukrepa**.

<i>Družine</i>	Strokovno svetovanje družinam o sporazumevalnih strategijah in praksah, ki spodbujajo aktivno in suvereno rabo slovenščine v družinskem krogu. Popusti družinam pri naročinah na slovenske tiskane in spletne medije; olajšan dostop do osrednjeslovenskih spletnih medijev. Izdelava jezikovnega gradiva (slovarjev, pravopisov ipd.) v tiskani in spletni obliki za specifične potrebe slovenskih družin in drugih uporabnikov v Italiji.
<i>Otroci in mladi</i>	Priprava učnega gradiva (učbenikov, priročnikov, vaj itd.) za razvijanje znanja in veščin v slovenščini pri učencih in dijakih. Gradivo naj odgovarja specifičnim potrebam vrtcev in šol s slovenskim učnim jezikom v FJK. Olajšano dostopanje do otroških in mladinskih knjig ter revij, risank, e-virov, programske opreme za pametne telefone, tablice, računalnike idr. Sistematični programi šolskih izmenjav z Republiko Slovenijo.
<i>Skupnost</i>	Obvezno sprejetje jezikovnih načrtov (v skladu z načeli in cilji ONJPS) na ravni posameznih slovenskih organizacij; financiranje v skladu z evalvacijo. Sistematično jezikovno usposabljanje kadrov, zaposlenih v slovenskih organizacijah (upravnega in strokovnega osebja, pedagoških delavcev, trenerjev, publicistov idr.). Sistematično financiranje fizičnih in spletnih tečajev slovenščine kot drugega jezika z vzpostavitvijo sistema preverjanja in certificiranja znanja jezika.
<i>Podjetja</i>	Sistematično jezikovno usposabljanje kadrov, zaposlenih v slovenskih podjetjih. Sistematični programi izmenjave kadra, praks in pripravništev z Republiko Slovenijo. Strokovna podpora podjetjem, trgovinam, restavracijam idr. pri uporabi dvo-/večjezičnega sporazumevanja v trženjske in promocijske namene.
<i>Javni zavodi</i>	Sistematična skrb za prisotnost slovenskega jezika v okviru jezikovne krajine, še posebej za uresničevanje 10. člena Zakona št. 38/2001. Dosledno normiranje upravnopravne terminologije v slovenščini na vseh pomembnih področjih njene javne rabe. Sistematično usposabljanje vzgojiteljev in učiteljev za poučevanje otrok, učencev in dijakov, katerih prvi jezik ni slovenščina in se vključujejo v slovenski šolski sistem.

³¹ Prim. razdelek 6.

³² Klasifikacijo ukrepov po ciljnih skupinah je sicer mogoče nadomestiti z drugačnim pristopom, na primer z bolj tradicionalno razvrstitvijo po področjih ukrepanja, ki jo uporabljajo drugi jezikovni načrti (npr. ARLEF za furlanščino). Značilna področja ukrepanja so v takih primerih družina, šola, javna uprava, gospodarstvo, mediji, nove tehnologije, kultura, šport, sociala idr.

V prilogah prispevka predstavljamo nekaj konkretnih primerov, kako bi bilo možno zastaviti področno načrtovanje posameznih dejavnosti ali ukrepov po kriterijih, ki jih predlagamo za pripravo ONJPS. Za vsak primer ukrepa navajamo: ciljno skupino, splošni cilj, na katerega se ukrep navezuje, specifične cilje, opis ukrepa, kazalnike, pričakovane rezultate, čas izvajanja, neposredne in posredne nosilce, ocenjena okvirna sredstva in vir financiranja.

8.4 Institucionalni (organizacijski) okvir

8.4.1 Neposredni nosilci jezikovne politike

Nosilci dejavne jezikovne politike so lahko neposredni ali posredni.

Neposredni nosilci so navadno namenski organi, institucije ali službe, ki so neposredno soudeleženi pri načrtovanju, izvajanju in/ali spremljanju učinkovitosti jezikovnopoličnih dejavnosti in ukrepov.

Po vzoru skandinavskega modela jezikovne politike³³ predlagani koncept DPJPS uvaja organizacijski okvir, ki temelji na treh glavnih akterjih:

1) Institucionalni odbor

Sestavljajo naj ga predstavniki javnih ustanov, zavodov ali teles (poleg Avtonomne dežele FJK, ki naj prevzame koordinacijsko vlogo, navajamo tu še občine, gorske skupnosti, druge javne zavode, pristojne za uresničevanje zaščitne zakonodaje, razne šolske organe, Paritetni odbor itd.), organizacij slovenske jezikovne skupnosti (npr. krovnih organizacij, zvez, tako imenovanih organizacij primarnega pomena, drugih organizacij) in strokovnih institucij (univerz, raziskovalnih inštitutov), ki s svojo dejavnostjo vplivajo na položaj in razvoj slovenskega jezika v FJK.

Odbor naj se sestaja periodično, praviloma enkrat ali dvakrat letno. Sestavlja ga vnaprej opredeljeno število članov (okvirno med 15 in 30). Odboru predseduje predstavnik Avtonomne dežele FJK. Sestava odbora naj upošteva teritorialno zastopanost Slovencev v tržaški, goriški in videmski pokrajini. Za sodelovanje v odboru ni predvidenih honorarjev.

Institucionalni odbor naj bo pristojen, da:

- razpravlja o vprašanjih slovenskega jezika v FJK v najširšem smislu;
- določa temeljne smernice za pripravo ONJPS;
- določa sestavo ožjega odbora, ki bo pristojen za pripravo ONJPS;
- določa okvirna sredstva za petletno programsko obdobje izvajanja ONJPS in posamezno proračunsko leto ter navaja vire financiranja;
- spodbuja in spremlja izvajanje ukrepov ter doseganje ciljev iz ONJPS;
- določi sestavo evalvacijskega odbora, ki bo skrbel za spremljanje učinkovitosti ukrepov iz ONJPS in pripravo periodičnih poročil;
- obravnava poročila evalvacijskega odbora o izvedenih dejavnostih in ukrepih;
- daje pobude za spremembo zakonodaje s področja jezikovne politike za slovenščino.

2) Odbor za pripravo ONJPS

Sestavlja naj ga ožja skupina članov (od 5 do 9): praviloma je to mešanica članov institucionalnega odbora in strokovnjakov za slovenščino, vključno z vodjo/direktorjem servisno-strokovne službe, ki jo

³³ Prim. razdelek 5.

predstavljamo v nadaljevanju prispevka. Sestava odbora naj upošteva teritorialno zastopanost Slovencev v tržaški, goriški in videmski pokrajini. Za sodelovanje v odboru je predviden honorar.

Odbor naj bo pristojen, da:

- pripravi ONJPS za petletno programsko obdobje na podlagi predhodne analize stanja in potreb govorcev slovenščine v FJK ter ob upoštevanju smernic institucionalnega odbora;
- opredeljuje jezikovno strategijo za slovensko skupnost v FJK, splošne in specifične cilje jezikovne politike, prednostna področja ukrepanja, ciljne skupine, vsebine posameznih dejavnosti in ukrepov, pričakovane rezultate, kazalnike, nosilce (neposredne in posredne), čas izvajanja, okvirna sredstva in vire financiranja;
- predstavi osnutek ONJPS na Deželni konferenci o varstvu slovenske jezikovne manjšine in skrbi za pripravo dokončne različice dokumenta v skladu s smernicami in predlogi konferenčne delovne skupine, ki bo dokument obravnavala.

3) Servisno-strokovna služba

Temeljno vlogo na področju jezikovne politike za slovenščino v FJK mora imeti servisno-strokovna služba, ki naj prevzame odgovornost neposrednega izvajanja in/ali koordinacije izvajanja jezikovnopolitičnih dejavnosti in ukrepov. Servisno-strokovna služba naj bo glavni neposredni nosilec jezikovne politike za slovenščino, ki za doseganje svojih ciljev mora razpolagati z ustrezno kadrovsko, tehnično in finančno strukturo.

Servisno-strokovno službo naj sestavlja skupina strokovnjakov za slovenščino, ki zastopajo glavna področja jezikovnega načrtovanja: načrtovanja statusa jezika (pravniki, sociologi, komunikologi idr.), korpusa jezika (jezikoslovci, terminologi, leksikologi idr.), učenja jezika (učitelji, pedagogi idr.) in rabe jezika (lektorji, prevajalci, tolmači idr.). Služba naj razpolaga z visoko usposobljenimi kadri, ki prevzemajo odgovornost izvajanja posameznih področij ukrepanja. Število vključenih profesionalnih kadrov je odvisno od obsega predvidenih ukrepov in posledičnih razpoložljivih finančnih virov. Službo vodi strokovni vodja ali direktor z ustrezno izobrazbo, izkušnjami in veščinami.

Servisno-strokovna služba naj bo pristojna, da:

- skrbi za neposredno izvajanje jezikovnopolitičnih dejavnosti in ukrepov v skladu z načeli in cilji ONJPS;
- podpira in usmerja posredne nosilce (razne organizacije in ustanove; glej opis v nadaljevanju prispevka) pri izvajanju svojih dejavnosti v skladu z načeli in cilji ONJPS;
- nudi vrsto strokovnih storitev različnim ciljnim skupinam na področjih jezikovnega svetovanja, lektoriranja, prevajanja, tolmačenja, izobraževanja, promocije in drugih oblik jezikovne podpore;
- z vodjo ali direktorjem aktivno sodeluje v odboru za pripravo ONJPS.

Ob upoštevanju veljavnega pravno-institucionalnega okvira za zaščito slovenščine v FJK predlagamo dve možni obliki vzpostavitve servisno-strokovne službe:

a) Širitev pristojnosti in delovanja že obstoječega Centralnega urada za slovenski jezik

Centralni urad za slovenski jezik se v tem primeru ne bi več omejeval le na krepitev položaja slovenščine v javni upravi, temveč bi prevzel tudi širše pristojnosti izvajanja in/ali koordinacije izvajanja jezikovnopolitičnih dejavnosti, ki jih bo ONJPS predvideval na drugih področjih ukrepanja oziroma jih namenjal drugim ciljnim skupinam. Prevzem novih odgovornosti in zadolžitev seveda predpostavlja temeljit preustroj trenutne strukture Centralnega urada, z ustrezno ojačano kadrovsko zasedbo in prilagojeno finančno dotacijo. S sklepanjem sporazumov o sodelovanju bi za nekatera področja ukrepanja Urad lahko poveril odgovornost drugim strokovnim partnerjem iz FJK in RS, ki se ukvarjajo s krepitvijo slovenščine v tem okolju ter razpolagajo z ustrezno organizacijsko, kadrovsko in tehnično infrastrukturo.

b) *Vzpostavitev Deželne agencije za slovenski jezik po zgledu ARLEF-a za furlanščino*

Druga možna rešitev predvideva vzpostavitev namenske deželne agencije za slovenščino po zgledu ARLEF-a za furlanščino. Agencija naj bo sestavni del organigrama Avtonomne dežele FJK ali pa naj prevzame obliko administrativno in finančno avtonomnega subjekta javnega prava, po vzoru že vpeljanega furlanskega modela. Razpolaga naj z različnimi organi (npr. z upravnim odborom, znanstvenim svetom, servisno-strokovno službo), katerih pristojnosti se ujemajo z zgoraj predstavljenim institucionalnim okvirom DPJPS. Servisno-strokovno službo naj sestavljajo strokovnjaki, ki jih bo agencija izrecno zaposlila, možna pa so tudi partnerska sodelovanja z drugimi strokovnimi institucijami, ki naj prevzemajo odgovornost za določena področja ukrepanja.

Ob zgoraj navedenih treh glavnih organih jezikovne politike predvideva predstavljeni koncept še dva neposredna nosilca s pristojnostmi na področju preverjanja doseženih rezultatov. To sta:

4) Evalvacijski odbor

Odbor naj bo pristojen za spremljanje in ocenjevanje uspešnosti ter učinkovitosti realiziranih ukrepov, tudi s pripravo periodičnih poročil. Poročila odbora bodo predmet obravnave v institucionalnem odboru. Evalvacijski odbor naj bo pristojen tudi za pripravo zaključnega poročila o uresničevanju ONJPS ob koncu petletnega obdobja in za predstavitev tega dokumenta na Deželni konferenci za slovensko jezikovno manjšino.

Odbor naj sestavljajo trije samostojni in neodvisni ocenjevalci, ki ne bodo člani nobenega od zgoraj predstavljenih organov. Člane evalvacijskega odbora imenuje institucionalni odbor.

5) Deželna konferenca za slovensko jezikovno manjšino

Deželna konferenca naj omogoča najširšo razpravo o jezikovnih vprašanjih, predvsem pa naj bo to trenutek evalvacije o opravljenem delu in načrtovanja novih ciljev in ukrepov. Na konferenci naj bo predstavljen in obravnavan ONJPS za naslednje petletno programsko obdobje.

8.4.2 *Posredni nosilci jezikovne politike*

Jezikovna politika je sestavni del drugih politik, od šolske do gospodarske, od kulturne do urbanistične. H krepitvi slovenskega jezika v FJK s svojo dejavnostjo prispevajo najrazličnejši javni in zasebni akterji, kot so občine in drugi javni zavodi, vzgojno-izobraževalne ustanove, javne in zasebne knjižnice, kulturne in umetniške ustanove, mediji, založbe, razne organizacije in društva slovenske jezikovne skupnosti, podjetja, ki poslujejo (tudi) v slovenskem jeziku, in razni drugi akterji. Veliko institucij, organizacij in društev črpa za to namenska sredstva (redna ali izredna) iz Zakona št. 38/2001 in/ali drugih zakonskih virov za varstvo, razvoj in promocijo slovenske jezikovne skupnosti.

Predlagani koncept DPJPS temelji na izdelavi jezikovne strategije, ki naj pogojuje in usmerja uporabo teh javnih sredstev, na primer s prilagajanjem pravilnikov in/ali razpisov, ki naj upravičencem nalagajo spoštovanje načel in ciljev ONJPS. Te institucije in organizacije prevzamejo na tak način vlogo **posrednih nosilcev** jezikovne politike; čeprav niso neposredno odgovorne za izvrševanje jezikovnopolitičnih ukrepov, morajo svoje poslanstvo in delovanje (v večji meri) prilagajati prednostnim ciljem sprejete jezikovne strategije. Pri tem lahko računajo na podporo servisno-strokovne enote, ki bo spodbujala in usmerjala spoštovanje načel in ciljev v ONJPS v praksi, predvsem pa ponujala permanentno obliko strokovnega svetovanja. DPJPS mora namreč temeljiti na strokovnem in koordiniranem pristopu, ki omogoča doseganje zastavljenih ciljev.

Tako imenovane »organizacije primarnega pomena« slovenske jezikovne skupnosti, ki so deležne javnih sredstev iz iz 18. člena Deželnega zakona št. 26/2007, naj se splošnim načelom in ciljem ONJPS prilagajajo tudi z obveznim sprejemom notranjih jezikovnih načrtov. Jezikovni načrt je jasen in pregleden dokument,

ki določa prednostne jezikovnopolitične cilje organizacije, ustrezne dejavnosti za njihovo uresničitev in predvidene učinke. Glede na različno delovanje omenjenih organizacij naj se jezikovni načrt prilagaja kontekstu, v svoji izhodiščni zasnovi pa sledi splošnim ciljem in načelom ONJPS, kar bo prispevalo k doslednejši, celovitejši in učinkovitejši jezikovni politiki. Spoštovanje ciljev in načel ONJPS naj bo predmet evalvacije in vpliva na financiranje delovanja in projektov omenjenih organizacij.

Podoben postopek prilagajanja načelom in ciljem ONJPS predlagamo tudi za javne zavode in institucije, ki sestavljajo Mrežo za slovenski jezik v javni upravi FJK, vzgojno-izobraževalne ustanove ter druge javne in zasebne akterje, ki so odgovorni za uveljavitev in razvoj slovenščine v FJK.

8.4.3 Postopki in mehanizmi

Skladno z zgoraj predstavljenim institucionalnim okvirom v spodnji razpredelnici povzemamo glavne **postopke in mehanizme**, ki jih DPJPS uvaja za vsako petletno obdobje, vključno z navedbo nalog in zadolžitev posameznega vpletenega organa.

Pristojni organ	Naloga/postopek
<i>Institucionalni odbor</i>	Opredelevitev smernic za pripravo ONPJS. Opredelevitev okvirnih sredstev in virov financiranja. Sestava odbora za pripravo ONJPS.
<i>Odbor za pripravo ONJPS</i>	Analiza stanja in potreb govorcev slovenščine. Priprava ONJPS.
<i>Deželna konferenca za slovensko jezikovno manjšino</i>	Obravnava ONJPS. Oblikovanje pripomb in predlogov, vse do sprejema dokončne različice.
<i>Deželni odbor FJK</i>	Odobritev ONJPS in objava v uradnem listu dežele (BUR).
<i>Servisno-strokovna institucija</i>	Izvajanje dejavnosti in ukrepov, ki jih predvideva ONJPS. Podpiranje in usmerjanje posrednih nosilcev pri prilaganju svojega delovanja načelom in ciljem ONJPS.
<i>Posredni nosilci jezikovne politike</i>	Prilaganje delovanja načelom in ciljem ONJPS ob podpori servisno-strokovne službe.
<i>Evalvacijski odbor</i>	Priprava letnih poročil izvajanja in učinkovitosti ukrepov.
<i>Institucionalni odbor</i>	Obravnava letnih poročil in morebitno načrtovanje novih ukrepov.
<i>Evalvacijski odbor</i>	Priprava zaključnega poročila o izvajanju ONJPS ob koncu petletnega programskega obdobja.
<i>Deželna konferenca za slovensko jezikovno manjšino</i>	Obravnava zaključnega poročila, razprava in sklepi. Obravnava ONJPS za novo petletno programsko obdobje.

8.5 Kadrovski in finančni okvir

Vzpostavitev namenskih organov, postopkov in mehanizmov jezikovne politike predpostavlja aktivno udeležbo pomembnega števila visoko usposobljenih in profesionalnih kadrov – strokovnjakov za slovenski jezik v FJK. To odpira dve pomembni vprašanji: kadrovsko in finančno.

Natančen **kadrovski načrt** za izvajanje DPJPS bo izdelan šele v postopku priprave ONJPS. Tu se omejujemo na navedbo nekaterih strokovnih profilov, ki se nam zdijo potrebni za izvajanje programa, tako kot je bil predstavljen, in morajo biti za to ustrezno honorirani. Ti strokovni profili so:

- trije/štiri strokovnjaki za slovenski jezik v odboru za pripravo ONJPS, ki naj zastopajo glavna področja jezikovnega načrtovanja: statusa, korpusa, učenja in rabe jezika;
- ustrezno število strokovnjakov za slovenski jezik v servisno-strokovni službi, ki prevzemajo odgovornost za posamezna področja ukrepanja, nudijo strokovno svetovanje posrednim nosilcem jezikovne politike ter ponujajo vrsto drugih storitev in oblik jezikovne podpore. Potrebni strokovni profili so tu: lektorji, prevajalci, tolmači, jezikoslovci, terminologi, leksikologi, učitelji, pedagogi, pravniki, komunikologi, sociologi, strokovnjaki za jezikovne tehnologije ipd.;
- dva/trije strokovnjaki za slovenski jezik v evalvacijskem odboru.

Tudi **finančni načrt** bo natančno izdelan šele v postopku priprave ONJPS ob upoštevanju navodil in smernic institucionalnega odbora. Skladno s furlanskim modelom naj institucionalni odbor določi okvirna razpoložljiva sredstva za celotno petletno programsko obdobje, hkrati pa tudi za vsako proračunsko leto posebej.

Institucionalni odbor naj opredeli tudi možne vire financiranja, med katerimi bi tu našli sredstva iz zaščitne zakonodaje za slovensko jezikovno manjšino (Deželni zakon št. 26/2007, Zakon št. 32/2001), druga deželna sredstva za različne resorje, Zakon št. 482/1999 in druge možne vire.

20

8.6 Predlagani razvojni koraki in okvirna časovnica

Za vzpostavitev institucionalnega okvira, postopkov in mehanizmov jezikovne politike skladno s predstavljenim konceptom DPJPS predlagamo naslednje glavne razvojne korake:

Prvi korak (leta 2022): prilagoditev deželnega zakonodajnega okvira

Za vzpostavitev DPJPS je v prvi vrsti nujna ustrezna prilagoditev deželnega zakonodajnega okvira za varstvo slovenske jezikovne manjšine v FJK. Deželni zakon št. 26/2007 trenutno obravnava pravila in ukrepe za zaščito slovenščine v različnih členih, zato bi bilo treba zakon dopolniti z dodatnim členom, ki naj utemelji potrebo po izdelani deželni jezikovni politiki za slovenščino, oriše strateške cilje programa, uvede postopek priprave ONJPS, predstavi namenski institucionalni okvir z navedbo glavnih nosilcev in postopkov, opredeli vire financiranja in kadrovske potrebe.

Drugi korak (2023): vzpostavitev institucionalnega odbora

Po dopolnitvi DZ 26/2007 bi bilo treba sklicati prvo zasedanje institucionalnega odbora, ki naj opredeli glavne smernice jezikovne politike, imenuje odbor za pripravo prvega ONJPS za petletno obdobje 2026–2030, določi okvirna sredstva in vire financiranja.

Tretji korak (2023–2025): priprava prvega ONJPS za petletno obdobje 2026–2030

Pristojni odbor naj pripravi prvi okvirni načrt za petletno obdobje (2026–2030).

Četrty korak (2024–2025): vzpostavitev servisno-strokovne službe

Temeljnega pomena je nato vzpostavitev pristojne servisno-strokovne službe za izvajanje DPJPS v skladu z izbrano obliko (širitev prisotnosti Centralnega urada za slovenski jezik, vzpostavitev Deželne agencije za slovenščino ali tretja rešitev).

Peti korak (2025): Četrta deželna konferenca o varstvu slovenske jezikovne manjšine

ONJPS naj bo predstavljen na Četrtni deželni konferenci o varstvu slovenske jezikovne manjšine. Dokončna različica naj gre nato v obravnavo v deželni odbor. Po objavi načrta v uradnem listu dežele (BUR) se lahko začne z uresničevanjem opredeljenih dejavnosti in ukrepov.

Šesti korak (2026): začetek izvajanja dejavnosti in ukrepov iz ONJPS

9 Zaključki

V prispevku smo načrtali koncept jezikovne politike, ki bi bila za slovensko jezikovno skupnost v Italiji, po naši strokovni presoji, najučinkovitejša.

Strokovna analiza, ki smo jo opravili za potrebe tega prispevka, temelji na:

- splošnih teoretskih izhodiščih, namenih in ciljih jezikovnih politik;
- pregledu jezikovnopolitičnih praks v evropskih večjezičnih kontekstih, v Italiji in FJK;
- analizi stanja in potreb skupnosti govorcev slovenščine v FJK;
- analizi trenutnega pravno-institucionalnega okvira za zaščito in promocijo slovenskega jezika.

Na podlagi teh izhodišč smo izdelali koncept *Deželnega programa jezikovne politike za slovenščino*, ki vključuje vsebinski in institucionalni (organizacijski) del. Na vsebinski ravni predvideva pripravo *Okvirnega načrta jezikovne politike za slovenščino*, na organizacijski ravni pa predstavlja okvire in mehanizme ter določa pristojne organe, ki naj omogočajo implementacijo tega načrta.

Program jezikovne politike za slovenščino je ključnega pomena, če želimo poskrbeti za opolnomočenje sedanjih in novih govorcev ter s tem zagotoviti ohranjanje, krepitev in razvoj rabe slovenskega jezika v Italiji. Aktivna in vključujoča jezikovna politika izhaja iz prepričanja, da večjezičnost bogati celotno skupnost nekega območja in omogoča torej splošni napredek na vseh ravneh družbenega življenja.

Bibliografija

Baur, S., Mezzalana, G. in Pichler, W., 2008. *La lingua degli altri. Aspetti della politica linguistica e scolastica in Alto Adige-Südtirol dal 1945 ad oggi*. Franco Angeli, Milano.

Berber, N., 2012. Minority Languages in Twenty first century Central Europe: Between Assimilation and Cohabitation, 93–119. V: Emma Lantschner, Sergiu Constantin, Joseph Marko (ur.), *Practice in Minority Protection in Central Europe*. Nomos, Baden Baden.

Bilingualism Matters, 2000. https://www.bilingualism-matters.ppls.ed.ac.uk/wp-content/uploads/2020/09/BMRS2020_Programme_Session2_Abstracts.pdf

Brezigar, S., 2004. Politike promocije manjšinskih jezikov: primer pridobivanja znanja na Tržaškem in Goriškem. *Razprave in gradivo* 44, 106–133.

Combs, M. C., in Penfield, S. D., 2012. Language activism and language policy. V: B. Spolsky (ur.), *The Cambridge Handbook of Language Policy*, 461–474. Cambridge University Press, Cambridge.

Crystal, D. 2000, 2014. *Language Death*, Cambridge University Press.

Garraffa, M., Beveridge, M. in Sorace, A., 2015. Linguistic and Cognitive Skills in Sardinian–Italian Bilingual Children. V: *Frontiers in Psychology* 6, <https://www.frontiersin.org/article/10.3389/fpsyg.2015.01898>

Gazzola, M., 2010. L'approccio economico alla pianificazione linguistica. Contributi recenti e riflessioni generali. *Lingua Italiana d'Oggi*. 6. 103–118.

Grgič, M., 2016. *Jezik: sistem, sredstvo in simbol. Identiteta in ideologija med Slovenci v Italiji*. Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI), Trst.

22

Grgič, M., 2019. Slovenian in Italy: Questioning the Role of Rights, Opportunities, and Positive Attitudes in Boosting Communication Skills among Minority Language Speakers. *European Journal of Minority Studies* 12 (1-2). 126–139.

Dobrila, K. in Jarc, M., 2018. Centralni urad za slovenski jezik in mreža storitev na obravnavanem geografskem območju: poročilo delovne skupine. V: Janežič, A. in Jagodic, D. (ur.), *Druga deželna konferenca o zaščiti slovenske jezikovne manjšine*. Avtonomna deželna Furlanija - Julijska krajina, Trst.

Haugen, E., 1953. *The Norwegian language in America: a study in bilingual behavior*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, PA.

Haugen, E., 1966. *Language conflict and language planning: the case of Modern Norwegian*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Haugen, E., 1972. *The ecology of language: essays by Einar Haugen* edited by Anwar S. Dil. Stanford University Press, Stanford, CA.

Hickey, T., 2001. Mixing Beginners and Native Speakers in Minority Language Immersion: Who is Immersing Whom? *The Canadian Modern Language Review* 3/57. 443–474.

Hofstede, G., 2003. *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*;

Hofstede, G. Hofstede, G. J., Minkov, M., 2010 *Cultures and Organizations: Software of the Mind*, 3rd Edition McGraw Hill.

Iglésias, N., 2019. Language Policies in Contemporary Catalonia: A History of Linguistic and Political Ideas. V: P. Casanovas, M. Corretger, V. Salvador (ur.), *The Rise of Catalan Identity*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-18144-4_5.

Jagodic, D., 2012. Zaključno poročilo. V: A. Janežič in Š. Čok (ur.), *Prva deželna konferenca o zaščiti slovenske jezikovne manjšine*, Avtonomna deželna Furlanija - Julijska krajina, Trst.

- Jagodic, D., Kaučič Baša, M. in Dapit, R., 2017. Jezikovni položaj Slovencev v Italiji. V: N. Bogatec in Z. Vidau (ur.): *Skupnost v središču Evrope: Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*. Trst: ZTT in Slori. 66–88.
- Kaplan, R. B. in Baldauf, R. B., 1997. *Language Planning from Practice to Theory*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Katz, H. C. in Darbishire, O., 2001. *Converging Divergences: Worldwide Changes in Employment Systems*, Cornell Studies in Industrial and Labour Relations.
- Moseley, C., 2012. *The UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger: Context and Process*. <http://www.unesco.org/languages-atlas/>.
- Orešnik, J., 1995. *Uradi za jezik v Skandinaviji*. SAZU, Ljubljana.
- Panzeri, L., 2016. *La tutela dei diritti linguistici nella Repubblica delle autonomie*. Milano: Giuffrè Editore.
- Pla-Lang, L., 2008. *Occitano in Piemonte: riscoperta di un'identità culturale e linguistica? Uno studio sociolinguistico sulla minoranza occitana piemontese*. Peter Lang.
- Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 (ReNPJP21–25), Uradni list RS, št. 94/21.
- Saxena, M., 2014. "Critical diglossia" and "lifestyle diglossia": development and the interaction between multilingualism, cultural diversity, and English. *International Journal of the Sociology of Language*, 1/225). 91–112.
- Schmid, M S., 2007. The role of L1 use for L1 attrition. V: B. Köpke et al. (ur.), *Language Attrition: theoretical perspectives*, 135–153. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Sorolla, N. in Flors-Mas, A., 2020. The use of Catalan by millennials in Catalonia: less influence of linguistic origin. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 73, 50–68.
- Susič, E., Vidali, Z., Janežič, A., Bogatec, N., Ozbič, M. in Štoka, R., 2011. Raziskava o preverjanju izvajanja zaščite slovenske manjšine po 8. členu zakona št. 38/2001. Raziskovalno poročilo po nalogu Institucionalnega paritetnega odbora za probleme slovenske manjšine. SLORI, Trst.
- Tollefson, J. W., 1991. *Planning language, planning inequality: language policy in the community*. London: Longman.
- Vidau, Z., 2017. Pravni okvir zaščite slovenske narodne skupnosti v Italiji. V: N. Bogatec in Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope: Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*. Trst: ZTT in Slori. 50–55.

PRILOGE

Primeri jezikovnopolitičnih dejavnosti in ukrepov po kriterijih, ki jih predlagamo za pripravo ONJPS

1)

<i>Ciljna skupina</i>	Družine
<i>Splošni cilji</i>	Spodbujati aktivno, dosledno in suvereno rabe slovenščine ter ustrezno izpostavljenost jeziku v vseh kontekstih vsakdanjega sporazumevanja. Spodbujati medgeneracijski prenos znanja in rabe slovenščine ter njenih krajevnih narečnih govoric. Ustvarjati okoliščine za pridobivanje novih govorcev slovenščine.
<i>Specifični cilj</i>	Spodbujati aktivno, dosledno in suvereno rabo slovenščine v družini.
<i>Ukrep ali dejavnost</i>	Strokovno svetovanje družinam (slovenskim, neslovenskim, jezikovno heterogenim) o sporazumevalnih strategijah in praksah, ki spodbujajo aktivno, dosledno in suvereno rabo slovenščine v družinskem krogu.
<i>Kazalniki</i>	– Strokovno svetovanje 30 slovenskim družinam. – Strokovno svetovanje 30 jezikovno heterogenim družinam. – Strokovno svetovanje 30 neslovenskim družinam.
<i>Pričakovani rezultat</i>	Bolj aktivna, dosledna in suverena raba slovenščine v vključenih družinah.
<i>Čas izvajanja</i>	2026–2027
<i>Neposredni nosilec</i>	Servisno-strokovna služba
<i>Posredni nosilec</i>	Družine
<i>Okvirna sredstva</i>	X.XXX,XX €
<i>Vir financiranja</i>	XXX

24

2)

<i>Ciljna skupina</i>	Otroci in mladi
<i>Splošna cilja</i>	Oblikovati skupnost samostojnih govorcev z razvito sporazumevalno zmožnostjo v slovenščini in visoko stopnjo jezikovne samozavesti. Povezovati slovenski jezikovni prostor v FJK z jezikovnim prostorom v Republiki Sloveniji.
<i>Specifični cilj</i>	Razvijanje sporazumevalnih spretnosti in veščin v slovenščini prek popolne jezikovne potopitve v šolsko okolje Republike Slovenije.
<i>Ukrep ali dejavnost</i>	Sistematični programi šolskih izmenjav z Republiko Sloveniji.
<i>Kazalnik</i>	Izvedba 15 programov šolskih izmenjav z Republiko Sloveniji: <ul style="list-style-type: none"> - 15 dijakov drugostopenjskih srednjih šol s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem ali Goriškem se eno šolsko leto šola na srednji šoli v Republiki Sloveniji; - 15 dijakov srednjih šol v Republiki Sloveniji se eno šolsko leto šola na drugostopenjski srednji šoli s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem ali Goriškem.
<i>Pričakovana rezultata</i>	Razvoj sporazumevalnih spretnosti in veščin v slovenščini pri dijakih, ki se eno šolsko leto šolajo v Republiki Sloveniji. Pozitiven vpliv vključevanja dijakov iz Republike Slovenije na sporazumevalne prakse v slovenščini v šolah s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem ali Goriškem.
<i>Čas izvajanja</i>	2027–2028
<i>Neposredna nosilca</i>	Servisno-strokovna služba
<i>Posredni nosilci</i>	Drugostopenjske srednje šole s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem ali Goriškem Srednje šole v Republiki Sloveniji
<i>Okvirna sredstva</i>	X.XXX,XX €
<i>Vir financiranja</i>	XXX

3)

<i>Ciljna skupina</i>	Skupnost
<i>Splošna cilja</i>	Spodbujati aktivno, dosledno in suvereno rabo slovenščine ter ustrezno izpostavljenost jeziku v vseh kontekstih vsakdanjega sporazumevanja. Spodbujati kakovostno rabo slovenskega jezika v javnem življenju.
<i>Specifični cilj</i>	Določiti jezikovnopolitična načela in cilje za razvoj in krepitev slovenščine v ključnih resorjih družbenega življenja slovenske skupnosti v FJK.
<i>Ukrep ali dejavnost</i>	Priprava in sprejetje jezikovnih načrtov (v skladu z načeli in cilji ONJPS) na ravni posameznih »organizacij primarnega pomena« slovenske skupnosti.
<i>Kazalnik</i>	Vse »organizacije primarnega pomena« slovenske skupnosti sprejmejo jezikovni načrt, ki bo usmerjal jezikovno politiko organizacije v skladu z načeli in cilji ONJPS ter ob strokovni podpori servisno-strokovne službe FJK.
<i>Pričakovani rezultat</i>	Določitev jezikovnopolitičnih standardov, ki bodo podlaga za krepitev rabe in znanja slovenščine v ključnih resorjih družbenega življenja skupnosti.
<i>Čas izvajanja</i>	2026–2027
<i>Neposredni nosilci</i>	»Organizacije primarnega pomena« slovenske skupnosti v FJK
<i>Posredna nosilca</i>	Servisno-strokovna služba Služba za manjšinske jezike in deželne rojake v tujini FJK
<i>Okvirna sredstva</i>	X.XXX,XX €
<i>Vir financiranja</i>	XXX

4)

<i>Ciljna skupina</i>	Podjetja
<i>Splošna cilja</i>	Utrditi pravni položaj, družbeni ugled in vidno prisotnost slovenskega jezika v FJK. Spodbujati aktivno, dosledno in suvereno rabe slovenščine ter ustrezno izpostavljenost jeziku v vseh kontekstih vsakdanjega sporazumevanja.
<i>Specifični cilj</i>	Krepiti rabo slovenskega jezika v gostinstvu in turizmu.
<i>Ukrep ali dejavnost</i>	Strokovna podpora restavracijam in kavarnam na območju izvajanja zakona 38/2001 pri pripravi dvojezičnih italijansko-slovenskih jedilnih listov.
<i>Kazalnik</i>	Strokovna podpora 60 restavracijam in kavarnam (20 na Tržaškem, 20 na Goriškem in 20 na Videmskem) pri izdelavi dvojezičnih jedilnih listov (priprava ali prevod besedil v slovenščino; jezikovni pregled slovenskih besedil).
<i>Pričakovani rezultat</i>	Okrepljena raba slovenskega jezika v gostinstvu in turizmu na območju izvajanja zakona 38/2001.
<i>Čas izvajanja</i>	2026–2027
<i>Neposredni nosilec</i>	Pristojna servisno-strokovna institucija
<i>Posredni nosilci</i>	Restavracije in kavarne na območju izvajanja zakona 38/2001
<i>Okvirna sredstva</i>	X.XXX,XX €
<i>Vir financiranja</i>	XXX

5)

<i>Ciljna skupina</i>	Javni zavodi
<i>Splošni cilj</i>	Spodbujati kakovostno rabo slovenskega jezika v javnem življenju.
<i>Specifični cilj</i>	Spodbujati rabo dosledne in ustaljene terminologije v slovenščini na šolskem področju.
<i>Ukrepi ali dejavnosti</i>	Normiranje terminologije na področju šolstva s slovenskim učnim jezikom in dvojezičnim slovensko-italijanskim poukom v FJK.
<i>Kazalnika</i>	<ul style="list-style-type: none"> - 6 sestankov strokovne skupine, ki bo obravnavala najzahtevnejše terminološke primere. - Ostale primere bodo obravnavale prevajalke Centralnega urada za slovenski jezik ob posvetovanju z zunanjimi strokovnjaki.
<i>Pričakovani rezultat</i>	Obogatena terminološka baza na portalu Jezik na klik, ki bo omogočala rabo dosledne in usklajene terminologije na šolskem področju.
<i>Čas izvajanja</i>	2026
<i>Neposredni nosilci</i>	Mreža šol s slovenskim učnim jezikom in dvojezičnim slovensko-italijanskim poukom v FJK
<i>Posredna nosilca</i>	Centralni urad za slovenski jezik Servisno-strokovna služba
<i>Okvirna sredstva</i>	X.XXX,XX €
<i>Vir financiranja</i>	XXX